

Programul de Asistență Judiciară

Raport

„Asistența judiciară gratuită: status quo și perspective”

Raport finantat de
Open Society Institution

**Continutul acestui material nu reflecta neaparat pozitia oficila
a Open Society Institution**

Cateva principii generale de acordare a asistentei judiciare gratuite

Conventia Europeana a Drepturilor Omului

Art. 6: Dreptul la un proces echitabil

1. Orice persoana are dreptul la judecarea in mod echitabil , in mod public si intr-un termen rezonabil a cauzei sale, de catre o instanta independenta si impartiala, instituita de lege, care va hotara fie asupra incalcarii drepturilor si obligatiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricarei acuzatii in materie penala indreptata impotriva sa.

...

3. Orice acuzat are, in special dreptul:

..

b. Sa dispuna de timpul si de inlesnirile necesare pregatirii apararii sale;

c. sa se apere el insusi sau sa fie asistat de un aparator ales de el si, daca nu dispune de mijloacele necesare pentru a plati un aparator, sa poata fi asistat in mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci cand interesele justitiei o cer.

Carta Europeana a Drepturilor Omului

Art. 47: Dreptul la un proces echitabil

....

Persoanele care nu au resursele necesare vor beneficia de asistenta judiciara gratuita in masura in care un asemenea ajutor este necesar pentru asigurarea accesului efectiv la justitie.

Rezolutia 78 (8) a Consiliului Ministrilor referitor la asistenta judiciara si consilierea, din 2/03/78 (extrase)

Nimeni nu trebuie impiedicat de obstacole economice in a-si apara drepturile in justitie, atat in cauzele civile, cat si in cauzele administrative, de natura sociala sau fiscala.

Asistenta judiciara ar trebui sa acopere toate costurile suportate de catre un justitiabil, inclusiv martori, experti si traducatori.

Asistenta judiciara poate fi partiala atunci cand persoana poate suporta o parte din costuri.

Ar trebui sa existe o cale de atac impotriva deciziei prin care se refuza acordarea de asistenta judiciara gratuita.

Asistenta judiciara trebuie oferita de o persoana cu pregatire de specialitate, si care trebuie remunerata adecvat pentru munca sa depusa in folosul justitiabilului.

Recomandarea R(81)7 a Comitetului de Ministri referitor la masurile care sa faciliteze accesul la justitie, adoptata pe 14/04/1981 (extrase).

4. Nici un justitiabil nu ar trebui privat de asistenta unui avocat. Obligativitatea asistarii unei parti de catre mai multi avocati, daca nu este necesar pentru un anumit caz, trebuie evitata.

Recomandarea R(93) 1 a Comitetului de Ministri, referitor la accesul efectiv la justitie pentru persoanele foarte sarace, din 8/01/1993 (rezumat).

Persoanele foarte sarace sunt definite ca ,persoane in situatii deosebit de dificile, marginalizate sau excluse din societate, atat din punct de vedere economic, cat si din punct de vedere social sau cultural'. Se recomanda ca asistenta judiciara sa acopere toate tipurile de proceduri judiciare si sa fie acordata oricarei persoane sarace.

Persoanele eligibile pentru asistenta judiciara gratuita ar trebui sa beneficieze de asistenta juridica adecvata, pe cat posibil oferita de catre un avocat ales de catre ele.

Statele parti ar trebui sa faciliteze accesul efectiv al acestor persoane la metode extra-judiciare de solutionare a conflictelor.

Procedura silicitarii de asistenta judiciara gratuita ar trebui sa fie simplificata, iar singurele motive de respingere a cererii de asistenta judiciara ar trebui sa fie inadmisibilitatea, lipsa vadita a sanselor de succes sau atunci cand este acordarea de asistenta judiciara gratuita nu este in interesul justitiei.

Recomandarea Rec(2000) 21 a Comitetului de Ministri referitor la libertatea de exercitare a profesiei de avocat, din 25/10/2000 (extrase)

Toate masurile necesare ar trebui luate pentru ca orice persoana sa poate avea acces efectiv la serviciile oferite de avocati independenti.

Avocatii ar trebui incurajati sa-si ofere serviciile persoanelor cu venituri reduse.

Modul de indeplinire al obligatiilor profesionale ale avocatilor nu ar trebui sa fie influentat de faptul ca onorariile sunt platite total sau partial din fonduri publice.

Barourile si asociatiile profesionale ar trebui sa promoveze participarea avocatilor in programe de asigurare a accesului la justitie a persoanelor defavorizate din punct de vedere economic, mai ales in ceea ce priveste asistenta judiciara si consilierea.

Directiva 2002/8/EC a Consiliului Europei pentru imbunatatirea accesului la justitie in dispute trans-frontaliere, prin stabilirea de reguli comune minime privind asistenta judiciara pentru aceste dispute (extrase)

Asistenta judiciara ar trebui sa acopere si consilierea pre-litigiu, in vederea incheierii unui acord inaintea inceperii de proceduri judiciare, asistenta si reprezentarea in procedurile judiciare, ajutor acordat sau exceptarea de la cheltuielile de judecata.

Conditii pentru acordarea asistentei judiciare ...ar trebui sa ia in considerare factori obiectivi, precum venitul, capitalul sau situatia familiala.

Statele Membre ar putea sa respinga cererile de asistenta judiciara in cazul actiunilor vadit nefondate, sau pe motive care tin de fondul cauzei, numai in cazul in care consiliere pre-litigiu este acordata si accesul la justitie este totusi garantat.

Asistenta judiciara trebuie sa fie acordata pentru toate fazele procesuale, inclusiv cu privire la cheltuielile de executare.

Asistenta ar trebui oferita in aceleasi conditii atat pentru procedurile legale obisnuite, cat si pentru proceduri precum medierea, atunci cand este prevazute de lege sau decisa de catre instanta.

Jurisprudenta Curtii Europene a Drepturilor Omului

In interpretarea Curtii Europene, prevederile articolului 6(1) referitor la asistenta judiciara se aplica atat cauzelor penale, cat si celor civile (*Golder vs. UK, 1975*). In cazurile in care asistenta judiciara gratuita este necesara, articolul 6(1)(c) impune ca asistenta acordata de catre avocat sa fie efectiva; doar desemnarea formala nu este suficienta.

CEDO a afirmat ca simpla desemnare a unui avocat nu este suficienta pentru a demonstra ca statul si-a indeplinit obligatiile ce-i revineau conform Conventiei. Simpla desemnare a unui avocat nu reprezinta, prin ea insasi, asigurarea unei asistente

judiciare efective (de exemplu *Daud v. Portugal*, 1988 sau *Artico vs. Italy*, 1980). Pentru a incalca art. 6(3)c, nu este necesar sa se demonstreze efectiv ca slaba prestatie a avocatului a prejudiciat situatiei reclamantului (*Artico vs. Italy*). Autoritatile trebuie sa asigure timp si conditii adecvate pentru ca avocatul desemnat sa se poata pregati.

In *Magalhaes Pereira v Portugal* (2002), in order to determine whether a proceeding provides adequate guarantees, regard must be had to the particular nature of the circumstances in which such proceeding takes place.

Garantii procedurale special ar trebui sa fie instituite pentru a proteja interesele persoanelor care, din cauza dizabilitatii mintale, au o capacitate redusa de a-si reprezenta interesele (*Megyeri v. Germany*, 1992).

„Interesul justitiei” este stabilit pe baza a trei criterii: gravitatea faptei; complexitatea cauzei (inclusiv a problemei de drept sau a probatoriului); posibilitatea inculpatului de a-si face singur apararea (*Quaranta vs. Switzerland*, 1991). Intotdeauna cand exista riscul unei pedepse privative de libertate, se considera a fi in interesul justitiei ca partea sa beneficieze de asistenta judiciara gratuita (*Benham v UK*, 1996).

In ceea ce priveste cauzele civile, art 6(1) prevede garantii in cazul in care asistenta judiciara este indispensabila pentru a avea acces la instanta, fie pentru ca a) asistenta judiciara este obligatorie, sau b) complexitatea procedurii, sau tipul cauzei o necesita. Dreptul de acces la justitie in aceste situatii nu este absolut, si poate fi supus unor restrictii legitime, bazate, de exemplu, pe situatia financiara a justitiabilului sau sansele de succes ale acestuia. Principiul actului de justitie echitabil mai poate necesita asistenta judiciara gratuita pentru a asigura ca justitiabilul are posibilitatea de a-si prezenta cauza in mod eficient in fata instantei si egalitatea de arme (de exemplu, *Steel and Morris vs. UK*, 2005). Criterii de luat in considerare sunt: miza pe care o reprezinta cauza pentru parte; complexitatea cauzei si natura acesteia (*P, C si S vs. UK*, 2002). Fiecare parte trebuie sa aiba in mod rezonabil ocazia de a-si prezenta cazul in conditii care nu o pun in dezavantaj substantial fata de adversar.

Dreptul la asistenta judiciara este considerat deosebit de important mai ales in apel si recurs, in cazul in care implica proceduri mai complicate si cunostinte avansate de drept (de exemplu, in *Boner vs. UK*, 1994), cand instanta de apel are un rol important si in functie de impactul sentintei, pentru ca apelantul sa-si poate face o aparare eficienta (*Pakelli vs Germany*).

ANALIZA CADRULUI LEGISLATIV

1. Precizari introductive

I. Precizări terminologice

Asistența juridică gratuită reprezintă desfășurarea de către avocat a activităților de asistență și reprezentare juridică în fața instanțelor judecătorești, organelor de urmărire penală și în fața organelor administrației publice locale, precum și apărarea cu mijloace juridice specifice a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice¹ în fața acestor instituții, fără ca beneficiarul activităților avocațiale să plătească onorariul pentru aceste servicii.

S-a specificat adesea ca termenul de ‚asistența juridică’ difera de cel de ‚asistența judiciară’. Din punctul de vedere al domeniului de aplicare, asistența juridică are o sferă mai largă decât asistența judiciară, între asistența juridică și asistența judiciară fiind o relație de tipul întreg-parte. Asistența judiciară se acordă în fața organelor judiciare. Astfel, în penal, de exemplu, asistența inculpatului în fața organului de urmărire penală este o asistență juridică, dar nu o asistență judiciară. Asistența oferită în civil poate fi doar o asistență judiciară, întrucât se referă la o cauză aflată deja pe rolul instanței.

Gratuitatea acordării asistenței juridice este una dintre garanțiile dreptului la apărare.

Asistența juridică gratuită se realizează întotdeauna de către avocați, prin intermediul barourilor.

Condițiile și procedura de acordare a asistenței juridice gratuite în materie civilă diferă de cele în materie penală.

¹ art. 3 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, cu modificările și completările ulterioare

II. Sediul materiei

Asistența judiciară gratuită este reglementată de Legea cu privire la organizarea și exercitarea profesiei de avocat, Statutul profesiei de avocat, Codul de procedură penală și Codul de procedură civilă în principal după cum urmează:

- Codul de Procedura Penală al României (în special art. 6 și 171-173);
- Codul de Procedura Civilă (în special art. 74-81)
- Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, cu modificările și completările ulterioare;
- Statutul profesiei de avocat, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 45 din 13 ianuarie 2005;
- Legea 146/1997 privind taxele judiciare de timbru (în special art. 21);
- Legea 211/2004 privind protecția victimelor unor infracțiuni (art. 14-20);
- Legea 217/2003 privind violența domestică (art. 23 și 24).

III. 'Asistența judiciară gratuită' și 'asistența judiciară din oficiu'

Legea română definește câteva situații în care un justitiabil primește asistența juridică gratuită.

Conform Codului de Procedura Penală, **asistența juridică din oficiu** este acea asistență care se acordă părții în proces (invinuit, inculpat, parte vătămată, parte civilă sau parte responsabilă civilmente) de către un avocat desemnat de barou la solicitarea instanțelor judecătorești sau organelor de urmărire penală², în cazul în care apărarea este obligatorie și partea respectivă nu are avocat ales. Asistența se acordă atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecării. Codul mai prevede și o situație de desemnare a unui apărător, gratuit, părții vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente, la cererea acesteia, de către instanța de judecată; este vorba de ci despre o **asistență judiciară**, care poate fi **din oficiu** sau **la cerere**. Aceste forme de asistență sunt gratuite pentru beneficiarii lor, iar avocatul primește un onorariu din fondurile Ministerului de Justiție.

În materie penală, în general, nu se folosește expresia "asistență judiciară", ci expresia "asistență juridică", indiferent de faza procesuală la care se face referire.

² Art. 171 și 173(3) din Codul de Procedura Penală.

Codul de Procedura Civila definește **asistența judiciară gratuită** ca acea posibilitate a persoanei care nu poate face față cheltuielilor unei judecării de a obține scutiri, reduceri, esalonări sau amânări pentru plata taxelor judiciare de timbru, a timbrului judiciar și a cautiunilor, precum și apărare sau asistență gratuită de către un avocat delegat de barou³. **Asistența judiciară gratuită** se poate încuviința atât de către instanța, cât și de către barou. Această formă de asistență este gratuită pentru beneficiarul ei. Modificările recente ale Codului de Procedura Civilă conțin prevederea că 'sumele necesare (pentru asistență judiciară, n.a.) se stabilesc anual prin legea bugetului de stat⁴, ceea ce duce la concluzia că avocatul care asigură asistență judiciară primește un onorariu din fondurile Ministerului de Justiție.

Legea 51/1995 prevede două situații de acordare a unei asistențe juridice gratuite pentru justitiabil:

1. **asistența judiciară**, care se acordă în toate cazurile în care apărarea este obligatorie potrivit legii, precum și la cererea instanțelor de judecată, a organelor de urmărire penală sau a organelor administrației publice locale în cazurile în care acestea apreciază că persoanele se găsesc în imposibilitate vădită de a plăti onorariul'. Această definiție încearcă să sintetizeze prevederile Codurilor de Procedură. Plata onorariilor se face din fondurile Ministerului Justiției sau a organelor administrației publice locale.
2. Decanul Baroului mai poate aproba acordarea de **asistență gratuită** în cazuri de excepție, dacă drepturile persoanei lipsite de mijloace materiale ar fi prejudiciate prin întârziere'. **Asistența judiciară gratuită** se aproba de către decan.

Legea 51/1999 nu diferențiază între cauze civile și penale, nici în funcție de calitatea procesuală a solicitantului. Nu se specifică nici din ce fonduri vor fi achitate onorariile avocatului astfel desemnat, ceea ce, de fapt, transformă acest serviciu în activitate pro bono. Legea 219 din iulie 2005 a modificat art. 76 din Codul de Procedură Civilă, astfel încât s-ar putea deduce că și această formă de asistență ar fi suportată din fonduri avansate de către Ministerul de Justiție, cel puțin în cauzele civile.

³ Art. 74 și 75 din Codul de Procedură Civilă.

⁴ Art. 76(2) așa cum a fost modificată prin legea 219/6 iulie 2005 pentru aprobarea OUG 138/2000 pentru modificarea și completarea Codului de Procedură Civilă.

Legea 211/2004 privind unele masuri pentru asigurarea protectiei victimelor infractiunilor, prevede ca **asistenta juridica gratuita** constituie asistarea si reprezentarea de catre un avocat, ales sau desemnat ulterior de catre barou, oferita partii vatamate sau partii civile in orice faza a procesului penal.

In concluzie, in ceea ce priveste definitia si aria de acoperire a conceptului de asistenta gratuita, intalnim o diversitate de termeni, neclari si neuniformi chiar in cuprinsul aceleiasi legi.

2. Probleme comune asistentei judiciare gratuite in cauzele penale si in cele civile

I. Procedura de desemnare a avocatului din oficiu.

Codul de Procedură Penală⁵ stipuleaza doar faptul ca ,atunci cind asistenta juridica este obligatorie, daca invinuitul sau inculpatul nu si-a ales un aparator, se iau masuri pentru desemnarea unui aparator din oficiu', fara a detalia procedura de desemnare. Se mai prevad termene de respectat in cazul inlocuirii aparatorului ales, care nu poate fi mai mic de 3 zile, cu exceptia solutionarii cererilor privind arestarea preventiva, unde termenul nu poate fi mai mic de 24 de ore'.

Codul de Procedura Civila precizeaza ca, in cazul in care asistenta judiciara prin asigurarea unui aparator, gratuit, este incuviintata de instanta, aceasta va trimite cererea, impreuna cu incheierea de incuviintare a asistentei, de indata, baroului, pentru a proceda la asigurarea asistentei judiciare in cauza⁶. Prevederea contine precizarea expresa a unei obligatii de celeritate, inasa, spre deosebire de prevederile ceva mai concrete din procedura penala, are un grad de interpretabilitate care tolereaza intarzierile, mai ales ca nu sunt prevazute sanctiuni pentru nerespectarea ei. In general, termenele din cauzele civile sunt percepute ca avand urgenta mai mica decat cele din cauzele penale.

Legea 51/1995, referindu-se la ,cererile de asistenta juridica gratuita', fara alte precizari sau diferentieri, stipuleaza ca decanul baroului aproba aceste cereri.

⁵ Art. 171 (4).

⁶ Art. 77 (4).

Singurele detalii referitoare la procedura desemnării unui apărător din oficiu sunt continuate de către Statutul Profesiiei de Avocat⁷, care prevede că acordarea asistenței judiciare obligatorii în cazurile prevăzute de lege se face numai ca urmare a unei comunicări scrise din partea instanței, a organului de urmărire sau de cercetare penală ori a organului administrației publice locale, adresată serviciului de asistență judiciară organizat, în fiecare localitate, de către consiliul baroului.

În cazul în care se solicită acordarea asistenței judiciare gratuite de către organele judiciare (fără a se diferenția între cauzele penale și cele civile), decanul solicită comunicarea datelor esențiale despre natura cauzei și, după caz, evaluarea sumară a obiectului material al acesteia pentru a se putea stabili onorariul de avocat care va fi suportat de partea care ar cădea în pretenții⁸. Această prevedere nu face diferență între cauzele civile și cele penale, având, de fapt, aplicabilitate parțială. Întrucât onorariile pentru asistență judiciară sunt stabilite prin protocol, și, în cauzele penale, nu se recuperează de la parte, nu se poate pune problema stabilirii lor în urma evaluării obiectului cauzei. În aceleași condiții se va proceda și atunci când decanul încuviințează acordarea asistenței judiciare gratuite la cererea unui justitiabil.

Statutul este însă privit de către ceilalți actori instituționali ca un act strict intern al profesiei, care nu le este opozabil. Rezultatul este că în practică, faptul că nu există o reglementare de interes general, obligatorie, uniformă și care să conțină responsabilități și sancțiuni precise, duce la probleme de comunicare între barouri și organele judiciare, întâzieri în asigurarea apărării, neregulatități în desemnarea apărătorilor, care se pot reflecta și în plata onorariilor.

Nu există obligația organelor judiciare de a verifica dacă deja a fost desemnat un avocat în cauză, din oficiu, la trecerea de la o etapă procedurală la alta, ci doar obligația de a desemna apărător. O asemenea obligație de a verifica dacă în cauză este deja ales sau desemnat un avocat este prevăzută de Statutul Profesiiei în sarcina avocatului însuși: avocatul care este solicitat într-o cauză în curs de rezolvare trebuie să verifice dacă unul sau mai mulți confrăți au fost în prealabil angajați (art. 153).

⁷ Art. 156 și 157.

⁸ Art. 144(2) din Statutul profesiei de avocat din 13.01.2005.

II. Probleme financiare comune

În ceea ce privește plata, avocatul care acordă asistență judiciară obligatorie are dreptul de a încasa un onorariu, stabilit de comun acord de Ministerul Justiției și de Uniunea Avocaților din România, în raport cu natura și cu dificultatea cauzelor. Onorariul se stabilește în funcție de baremul fixat de Ministerul Justiției. Baroul înaintează solicitări scrise și motivate instanțelor cu privire la onorariile avocațiale pentru activitățile desfășurate. Instanțele transferă fondurile în contul baroului, care îi cheamă pe avocați pentru a le plăti onorariile. Astfel, după câteva luni de la finalizarea activității avocațiale, avocatul va ridica de la barou onorariul pentru activitatea sa.

Sumele acordate pentru onorarii de avocat, atât pentru asistența juridică acordată în cauzele penale, cât și pentru asistența judiciară acordată în cauzele civile, sunt stabilite prin protocol încheiat de către Ministerul de Justiție și Uniunea Barourilor din România. Până anul acesta, nu erau alocate sume, nici prevăzute onorarii pentru cauzele de natură civilă în care se acordă asistența judiciară gratuită, ci doar pentru cele de natură penală. În general, sumele sunt caracterizate ca fiind modeste. Bugetul corespunzător se stabilește anual de către Ministerul de Justiție la categoria „cheltuieli de personal” al bugetului instanțelor, și se solicită de către instanțele care au calitatea de ordonator secundar sau terțiar de credite acestea pe baza unor estimări. Estimările, la rândul lor, pornesc de la numărul de încuviințări de asistență judiciară gratuită, atât în cauzele penale cât și în cele civile, din anul în curs. Nu este clar cum ar trebui să facă instanțele în mod corect aceste estimări, întrucât nu posedă mijloace de evidență a cauzelor în care a fost acordată asistența judiciară gratuită, fără să mai vorbim de cauzele penale în care asistența juridică a fost solicitată de către organele de urmărire penală. În practică, aceste date sunt solicitate barourilor. Uneori, însă, evidențele Barourilor nu deosebesc între asistența judiciară în cauze civile încuviințată de către instanță și cea încuviințată de către Barouri, deși numai cea dintâi este teoretic suportată din bugetul de stat. De asemenea, rămân în evidență și cauzele pentru care cheltuielile judiciare avansate de către stat au putut fi recuperate de la partea care a căzut în pretenții. Rezultatul este că sumele sunt repartizate pe baza unor estimări care pot fi neconforme cu realitatea. Procedura de decontare ridică numeroase probleme tinând de justificarea acceptată de către departamentul economic al instanțelor, birocrație și întârzierea plății.

În practica, fiecare barou a stabilit procedura de desemnare a avocatului din oficiu așa cum a considerat adecvat. În unele barouri (de exemplu Baroul București) există hotărâri în acest sens, comunicate pertenerilor instituționali, în altele a fost creată o cutuma. Fiecare barou organizează câte un serviciu de asistență judiciară. Serviciile de asistență judiciară sunt conduse de către un avocat definitiv, numit de consiliul baroului, și coordonate de un membru al consiliului.

La începutul fiecărei luni, avocații care doresc să acorde asistență judiciară din oficiu sau gratuită, completează un formular cu această opțiune, pe care îl depun la serviciul de asistență judiciară.

În urma verificării acestor formulare, se întocmește o listă cu avocați care pot apărea din oficiu și, în funcție de locurile disponibile și de instanțele la care au dreptul să pună concluzii, avocații sunt planificați pe zile, la fiecare instanță și la fiecare complet de judecată.

Sunt repartizați cu precădere avocații stagiași și tinerii avocați. Unele barouri instituie ca și criteriu condiția a venitului avocatului să nu depășească un anumit plafon. Desigur, la instanțele superioare sunt repartizați avocați care au dreptul să pună concluzii în fața acelor instanțe.

Listele cu planificarea pe luna în curs se afișează la sediul serviciului de asistență judiciară. Unele barouri pun aceste liste la dispoziția organelor de cercetare penală.

În momentul în care organul de cercetare penală are nevoie de un avocat din oficiu, fie sună unul dintre avocații de pe listă, fie telefonează serviciului de asistență judiciară și solicită avocat. Unele barouri nu acceptă, însă, eliberarea de delegații decât în urma unei adrese scrise. Altele acceptă eliberarea de delegații retroactive.

În instanța, în cazuri urgente, pentru a nu fi întârziată desfășurarea procesului, atunci când instanța se confruntă cu o situație în care este necesară prezența unui avocat din oficiu, întreabă în sală dacă este prezent un avocat care dorește să acorde asistență părții care nu are apărător ales. Dacă nu se oferă nimeni, cauza se amână. În situația în care se oferă un avocat prezent, acesta îl va asista pe beneficiarul asistenței juridice, iar delegația va fi redactată retroactiv.

După ședință, grefiera redactează și înmânează avocatului o solicitare scrisă adresată baroului pentru desemnarea unui avocat din oficiu. Avocatul se deplasează la sediul baroului, la serviciul de asistență judiciară, unde depune solicitarea instanței. Reprezentantul decanului baroului îl desemnează pe purtătorul solicitării ca avocat din oficiu în dosarul indicat în solicitarea instanței și îi eliberează acestuia împuternicirea avocațială, care urmează a fi depusă la dosarul cauzei de către avocat.

În cazul în care se insistă pe folosirea de adrese scrise, există riscul ca acestea să ajungă cu întârziere, uneori chiar în ziua în care este fixat termenul de judecată (s-au semnalat situații în care adresele au ajuns chiar și după ce termenul a trecut); aceasta pentru că nu există termene fixe și obligatorii stabilite pentru această comunicare, și nici sancțiuni pentru nerespectarea lor.

La terminarea lucrărilor din dosar, avocatul care a asigurat asistența completează un referat tipizat, care se semnează de către președintele instanței sau, după caz, de către organul de urmărire penală, după care tot avocatul depune referatul la barou, spre avizare de către conducătorul serviciului de asistență judiciară.

III. Drepturile si indatoririle avocatului; controlul calitatii si rolul baroului. Sanctiuni.

Drepturile si indatoririle avocatului sunt prevazute de catre Statutul Profesiei.

Avocatul trebuie sa depuna toata diligenta pentru apararea libertatilor, drepturilor si intereselor legitime ale clientului (art.115). Avocatul este dator sa isi sfatuiasca clientul cu promptitudine, in mod constiincios, corect si cu diligenta. Avocatul isi informeaza clientul cu privire la evolutia cazului ce i-a fost incredinta (art.116). Aceste obligatii sunt detaliate in Art. 138 si 139 din statutul profesiei⁹.

⁹ ART. 138

(1) In cazul in care se angajeaza sa asiste si/sau sa reprezinte un client intr-o procedura legala, avocatul isi asuma obligatii de diligenta.

(2) Avocatul trebuie sa asiste si sa reprezinte clientul cu competenta profesionala prin folosirea cunostintelor juridice adecvate, abilitatilor practice specifice si prin pregatirea rezonabil necesara pentru asistarea sau reprezentarea concreta a clientului.

(3) Avocatul este obligat sa se abtina sa se angajeze ori de cate ori nu poate acorda o asistenta si reprezentare competente.

(4) Asistarea si reprezentarea clientului impun diligenta profesionala adecvata, pregatirea temeinica a cauzelor, dosarelor si proiectelor, cu promptitudine, potrivit naturii cazului, experientei si crezului sau profesional.

(5) In situatii si imprejurari care prezinta caracter de urgenta pentru salvagardarea si/sau protejarea drepturilor si intereselor clientului, avocatul poate asista si angaja clientul chiar si in masura in care in acel moment nu posedea o competenta profesionala adecvata cu natura cauzei, daca prin intarziere s-ar aduce atingere drepturilor si intereselor clientului. In astfel de situatii avocatul se va limita doar la ceea ce in mod rezonabil este necesar potrivit cu circumstantele si cu prevederile legale.

(6) Competenta profesionala adecvata presupune analiza si cercetarea atenta a imprejurarilor de fapt, a aspectelor legale ale problemelor juridice incidente la situatia de fapt, pregatirea adecvata si adaptarea permanenta a strategiei, tacticilor, tehnicilor si metodelor specifice in raport de evolutia cauzei, a dosarului sau a lucrarii in care avocatul este angajat.

ART. 139

(1) Avocatul isi va reprezenta clientul cu diligenta unui bun profesionist, in limitele legii.

(2) Avocatul se va abtine ca intentionat:

a) sa ignore obiectivele si scopurile reprezentarii stabilite de catre client, astfel incat sa esueze in atingerea lor prin mijloace rezonabile, permise de lege si de statutul profesiei;

b) sa prejudicieze un client pe durata relatiilor profesionale.

(3) Avocatul va actiona cu promptitudine in reprezentarea clientului, potrivit cu natura cauzei. Avocatul nu este tinut sa actioneze exclusiv in obtinerea de avantaje pentru clientul sau in confruntarea cu adversarii. Strategiile si tacticile stabilite de avocat trebuie sa conduca activitatea acestuia pe principiul folosirii demersurilor profesionale in favoarea clientului.

(4) Avocatul este obligat sa respecte secretul profesional in privinta strategiilor, tacticilor si actiunilor preconizate si desfasurate pentru client.

(5) Avocatul va tine permanent sub control gradul sau de ocupare profesionala si extraprofesionala, astfel incat sa poata trata adecvat fiecare cauza, potrivit cu natura imprejurarilor si specificul cauzei. El va fi tinut sa refuze un client, ori de cate ori este constient ca nu poate oferi clientului cu promptitudine serviciul profesional solicitat.

(6) Neglijarea cauzelor clientului, absenta nejustificata in mod repetat, fara asigurarea unei substituirii legale si competente cu acordul prealabil al clientului, constituie abatere disciplinara.

(7) Avocatul va trata cu respect si curtoazie orice persoana implicata in procedurile legale in care asista sau reprezinta clientul si se va abtine de la metode sicanatorii si prejudiciabile pentru terte parti, daca acestea sunt evident indiferente si irelevante intereselor clientului reprezentat.

ART. 140

(1) In activitatea de consiliere, avocatul va actiona cu tact si rabdare pentru a infatisa si a explica clientului toate aspectele cazului in care il asista si/ sau il reprezinta pe client. Avocatul va cauta sa

foloseasca cel mai potrivit limbaj in raport de starea si experienta clientului, pentru ca acesta sa aiba o reprezentare corecta si completa asupra situatiei sale juridice.

(2) Avocatul se va consulta adecvat cu clientul pentru a stabili scopul, modalitatile si finalitatea consilierii, precum si solutiile tehnice pe care le va urma pentru a realiza, cand este cazul, asistenta si reprezentarea clientului.

(3) Avocatul va respecta optiunile clientului in ceea ce priveste scopul si finalitatea asistentei si reprezentarii, fara a abdica de la independenta si crezul sau profesional.

(4) Avocatul se va consulta permanent cu clientul in legatura cu strategia, mijloacele tehnice si tactice adoptate pentru atingerea scopurilor pentru care a fost angajat. Avocatul nu este obligat sa urmeze acele tehnici si proceduri legale indicate arbitrar de client si pastreaza responsabilitatea pentru acestea, in masura in care clientul a fost rezonabil informat asupra costurilor si consecintelor posibile ale acestor tehnici si proceduri.

ART. 141

(1) Consilierea si reprezentarea unui client il obliga pe avocat sa priveasca speta respectiva dintr-o perspectiva proprie si sa acorde clientului sfaturi dezinteresate. Sfatuirea clientului nu se rezuma la expunerea unor prevederi legale, ci va avea in vedere si consecintele de ordin moral, economic, social si politic care ar putea avea relevanta in situatia respectiva.

(2) Ori de cate ori clientul propune un demers asupra caruia avocatul apreciaza ca va avea consecinte legale negative, avocatul va atentiona clientul cu privire la consecinte sau, dupa caz, va putea denunta contractul de asistenta juridica.

ART. 142

(1) In cazul in care avocatul asista/reprezinta in comun mai multi clienti pe tot parcursul reprezentarii, se va consulta permanent cu fiecare dintre clientii reprezentati in comun in ceea ce priveste deciziile care trebuie adoptate si motivele determinante in adoptarea acestora, astfel incat fiecare client sa poata lua propriile decizii, in baza unor informatii complete.

(2) Avocatul poate initia demersuri pentru o consiliere comuna a partilor aflate in conflict in incercarea de a rezolva relatia dintre clientii respectivi intr-un mod amiabil si profitabil tuturor.

(3) Reprezentarea comuna nu diminueaza dreptul fiecarui client rezultat din relatia client-avocat. Fiecare dintre clientii comun reprezentati are dreptul la o reprezentare loiala si diligenta de catre avocatul respectiv, dreptul de a revoca mandatul acordat avocatului si toate drepturile prevazute de lege pentru cazul fostilor clienti. Intre clientii reprezentati in comun, regula confidentialitatii nu se aplica.

ART. 143

(1) Avocatul poate evalua o situatie cu relevanta pentru clientul sau in folosul unei terte persoane daca:

(a) avocatul este indreptatit sa considere ca evaluarea este compatibila cu alte aspecte ale relatiei client-avocat;

(b) are acceptul clientului.

ART. 144

(1) Avocatul va oferi clientului o opinie legala, onesta cu privire la consecintele de fapt si juridice ale cazului investigat, in limitele informatiilor furnizate de client.

(2) Folosirea de catre client a opiniilor si sfatului avocatului, in scopuri ilegale, fara cunostinta avocatului care a oferit opinia sau sfatul respective, nu face avocatul responsabil in legatura cu actiunea si scopurile ilegale ale clientului. Avocatul este obligat sa se abtina de la asistarea si sfatuirea constienta a unui client in activitati infractionale.

(3) Un avocat este indreptatit sa se retraga imediat si sa renunte la asistarea si reprezentarea clientului, in cazul in care, actiunile si scopurile clientului, desi aparent legale la inceputul asistentei si/ sau reprezentarii, se dovedesc pe parcursul acesteia ca fiind infractionale.

ART. 145

(1) Avocatul are obligatia sa informeze rezonabil clientul in legatura cu situatia curenta a asistentei si reprezentarii si de a raspunde cu promptitudine oricaror solicitari de informare din partea clientului.

(2) Avocatul va explica clientului imprejurarile cauzei, situatia curenta, posibilele evolutii viitoare si eventualele rezultate, in mod rezonabil, corespunzator cu imprejurarile concrete ale cazului.

(3) Avocatul nu este tinut sa informeze clientul in masura in care s-a convenit prealabil acest lucru. In cazul in care clientul este o persoana juridica, obligatia avocatului este de a informa exclusiv reprezentantii legali sau persoanele expres desemnate in contract in acest scop. Informarea facuta de avocat acestor persoane este considerata o informare valabila a clientului in sensul prezentului articol.

ART. 146

Avocatul este obligat sa comunice clientului informatiile pe care le detine in legatura cu cazul acestuia chiar si in situatia in care comunicarea lor ar contraveni interesului sau personal.

ART. 147

(1) In toate cazurile in care avocatul este insarcinat sa asiste un client el poate sa conduca discutiile doar in prezenta clientului sau ori numai cu acordul acestuia.

Avocatul din oficiu are dreptul de a lua oricand legatura cu clientul sau¹⁰. Nu exista prevederi legale care sa limiteze acest drept sau sa-l conditioneze de aprobari ale organelor de cercetare penala, odata aparatorul ales sau desemnat.

Desi Statutul Profesiei expune exhaustiv continutul obligatiilor profesionale ale avocatului, nu sunt prevazute mecanisme de control al indeplinirii acestor atributii, separat de procedura in caz de reclamatie a unui justitiabil. Prin interpretarea prevederilor relevante din Codul de Procedura Penala¹¹, rezulta ca aparatorul din oficiu este obligat sa asigure asistenta juridica a invinuitului sau inculpatului. Continutul acestei obligatii nu este insa clar, si interpretabil mai ales ca obligatia de a se prezenta la termene, chiar daca aceasta este un lucru formal. Cel mai des nu este interpretat ca avand implicatii calitative. Aceasta idee pare a fi sprijinita si de art. 198 (2) prin care se sanctioneaza cu amenda judiciara doar lipsa nejustificata a aparatorului. Ca sanctiune fata de neprezentare, organul de urmarire penala pot sesiza conducerea baroului de avocati, spre a se lua masuri.

Codul de Procedura Civila stipuleaza sanctiuni pecuniare, sub forma amenzii judiciare, pentru cazurile in care, de exemplu, avocatul nu se prezinta la termenul stabilit, sau nu respecta indatoririle prevazute de lege sau de instanta, daca in acest mod s-a cauzat amanarea judecarii procesului. Prevederile acestui capitol, insa, nu pot fi interpretate decat in mod extrem de limitat ca o forma de control al calitatii reprezentarii, instituie doar sanctiuni pecuniare care pot fi contestate, si nici o obligatie de sesizare a Baroului.

Pentru nerespectarea indatoririlor profesionale, Baroul poate aplica sanctiuni culminand cu excluderea din profesie. Prevederile legale actuale insa nu contureaza un cadru care sa permita sau chiar oblige expres Baroul la un control calitativ al prestatiei avocatului, din initiativa proprie. Nu este prevazut nici macar cum poate un justitiabil sa faca reclamatie in cazul in care nu este multumit de prestatia avocatului, si nici obligatia de informare a acestuia cu privire la posibilitatea de reclamare, procedura de analiza a reclamatiei sau notificarea reclamantului cu privire la decizia Baroului.

(2) In cazul negocierilor cu un interlocutor asistat de un alt avocat, avocatul nu poate angaja discutii cu acesta, fara acordul prealabil al confratelui sau.

¹⁰ Art. 172 din Codul de Procedura Penala.

¹¹ art. 172 (8)

3. Probleme specifice

I. Asistența juridică în materie penală

Codul de procedură penală nu folosește expresia "asistență judiciară", ci expresia "asistență juridică", întotdeauna cu același înțeles, acela de asistență prin asigurarea apărării de către un avocat.

Forme

Legea română prevede următoarele forme de asistență juridică gratuită în materie penală:

1. Asistență juridică gratuită aprobată de instanțele de judecată, organele de urmărire penală sau organele administrației publice locale - numită și din oficiu - în cazurile în care asistarea învinuitului sau inculpatului este obligatorie, iar acesta nu are apărător ales.
2. Asistența juridică gratuită acordată de către instanță persoanei vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente, din oficiu sau la cerere, când apreciază că aceasta nu și-ar putea face singură apărarea.
3. Asistența juridică gratuită acordată, la cerere, victimei unei infracțiuni sau părții civile, cu condiția fie să fie victima unei infracțiuni de gravitate crescută, fie are un venit redus.
4. Asistență juridică gratuită aprobată de decanul baroului la cererea justițiabilului în cazuri de excepție, dacă drepturile persoanei lipsite de mijloace materiale ar fi prejudiciate prin întârziere.

Condiții

În privința condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească beneficiarul asistenței gratuite în materie penală,

Învinuitul sau inculpatul:

- să se încadreze într-una din categoriile pentru care asistarea de către un apărător să fie obligatorie: minor, militar în termen, militar cu termen redus, rezervist concentrat sau mobilizat, elev al unei instituții militare de învățământ,

internat într-un centru de reeducare sau într-un institut medical educativ, când este arestat chiar în alta cauză ori când organul de urmărire penală sau instanța apreciază că învinuitul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea; persoană pentru care se decide înlocuirea, revocarea sau încetarea măsurii de siguranță a internării medicale (art. 434.3 din CPP și 437)

- să nu aibă apărător ales.

Codul de procedură penală nu conține prevederi referitoare la condițiile de venit ale învinuitului sau inculpatului. Acestea ar putea fi însă aplicabile în cazul în care asistența juridică ar fi solicitată baroului, direct de către un învinuit sau inculpat pentru care asigurarea apărării nu este obligatorie¹². În acest caz, asistența judiciară se acordă:

- dacă drepturile persoanei lipsite de mijloace materiale ar fi prejudiciate prin întârziere;
- în cazurile în care se apreciază că persoanele se găsesc în imposibilitate vădită de a plăti onorariul.

Partea vătămată sau partea civilă

În acest domeniu avem reglementări care se suprapun.

a) Pe de o parte cea din Codul de Procedură Penală, când instanța apreciază că partea vătămată nu și-ar putea face singură apărarea, și poate dispune la cerere sau din oficiu desemnarea unui apărător. Dezavantajul acestei reglementări este că partea vătămată nu primește această asistență decât în faza de judecată, iar posibilitatea este lăsată în întregime la discreția judecătorului, neexistând criterii care să contureze și să garanteze în mod concret acest drept.

Conform protocolului încheiat în iunie 2005 între Ministerul de Justiție și Uniunea Națională a Barourilor din România, în cazurile în care se acordă asistență juridică gratuită, din oficiu sau la cerere, părții vătămate, se plătește din bugetul de venituri și cheltuieli al Ministerului Justiției suma de 800.000 de lei pentru fiecare parte vătămată asistată, acordat separat pentru fiecare grad de jurisdicție.

¹² Art. 68 și 69 din Legea 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, prevederi care nu fac nici un fel de distincție în funcție de natura penală sau civilă a cauzei.

b) Cap IV al legii 211/2004 privind protectia victimelor unor infractiuni , care pune următoarele condiții

- persoana vătămată să fie victima unei tentative la infracțiunea de omor, omor calificat si omor deosebit de grav, prevazute la art. 174-176 din Codul penal, o infractiune de vatamare corporala grava, prevazuta la art. 182 din Codul penal, o infractiune intentionata care a avut ca urmare vatamarea corporala grava a victimei, o infractiune de viol, act sexual cu un minor si perversiune sexuala, prevazute la art. 197, 198 si art. 201 alin. 2-5 din Codul penal;

sau

- venitul lunar pe membru de familie al victimei este cel mult egal cu salariul de baza minim brut pe tara stabilit pentru anul in care victima a formulat cererea de asistenta juridica gratuita.

Conditia ca cererea de asistență juridică gratuită să fie făcută în termen de 60 de zile de la data savarsirii infractiunii reprezintă o restricție a acestui drept, si instituie un regim aparent mai puțin favorabil decât cea din Codul de Procedură Penala.

Spre deosebire de regimul prevazut de Codul de Procedura Penala, cererea inaintata de victima in temeiul legii 211/2004 beneficiaza de un regim special. Victima poate mentiona ca are deja ales un avocat¹³, al carui onorariu va fi acoperit total sau partial¹⁴ din sumele alocate in acest scop, spre deosebire de celelalte situatii, in care nu are aceasta posibilitate, avocatul desemnandu-se de catre Barou.

Cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite se depune la tribunalul in a carui circumscriptie domiciliaza victima si se solutioneaza de doi judecatori din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensatii financiare victimelor unor infractiuni, prin incheiere, in termen de 15 zile de la data depunerii.

La cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite se anexeaza, in copie, documentele justificative pentru datele inscrise in cerere si orice alte documente detinute

¹³ Art. 17 (2) (f) Cererea trebuie sa cuprinda... numele, prenumele si forma de exercitare a profesiei de avocat de catre aparatorul ales sau mentiunea ca victima nu si-a ales un aparator.

¹⁴ Asistenta juridica gratuita se acorda fiecarei victime pe tot parcursul procesului, in limita unei sume echivalente cu doua salarii de baza minime brute pe tara, stabilite pentru anul in care victima a formulat cererea de asistenta juridica gratuita (art. 17).

de victima, utile pentru solutionarea cererii. Nu exista o lista clara a acestora, ceea ce duce la o practica neuniforma si la riscul inaplicabilitatii in practica a prevederilor legale.

Cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite se solutioneaza prin incheiere, in camera de consiliu, cu citarea victimei.

In cazul in care victima nu si-a ales un aparator, incheierea prin care s-a admis cererea de asistenta juridica gratuita trebuie sa cuprinda si desemnarea unui aparator din oficiu potrivit Legii nr. 51/1995 pentru organizarea si exercitarea profesiei de avocat, republicata, cu modificarile si completarile ulterioare, si Statutului profesiei de avocat.

Incheierea prin care s-a solutionat cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite se comunica victimei.

Incheierea prin care s-a respins cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite este supusa reexaminarii de catre tribunalul in cadrul caruia functioneaza Comisia pentru acordarea de compensatii financiare victimelor infractiunilor, la cererea victimei, in termen de 15 zile de la comunicare. Reexaminarea se solutioneaza in complet format din doi judecatori. O astfel de reexaminare directa nu este posibila in cazul in care partea vatamata solicita desemnarea unui aparator in temeiul art. 173(3) din Codul de Procedura Penala.

Fondurile necesare pentru acordarea asistentei juridice gratuite se asigura din bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Justitiei.

Dispozitiile anterioare se aplica in mod corespunzator si pentru acordarea sumei necesare punerii in executare a hotararii judecatoresti prin care au fost acordate despagubiri civile victimei infractiunii.

Cererea pentru acordarea asistentei juridice gratuite si cererea pentru acordarea sumei necesare punerii in executare a hotararii judecatoresti prin care au fost acordate despagubiri civile victimei infractiunii sunt scutite de taxa de timbru.

c) Legea 217/2003 pentru prevenirea si combaterea violentei in familie prevede la art. 24: La primirea in adapost se aduc la cunostinta victimei mijloacele juridice prin care sa isi protejeze bunurile ramase la agresor, cum ar fi: notificarea prin executor judecatoresc a incetarii acordului tacit pentru instrainarea si grevarea bunurilor comune sau asigurarea de dovada, prin expertiza judiciara. Consultanta juridica este gratuita, iar primarul, la sesizarea asistentului familial, in cazurile sociale grave, aproba suportarea

din bugetul local a cheltuielilor cu intocmirea actelor juridice. Victima mai poate beneficia de asistenta juridica gratuita, decontabila de catre Agentia Nationala pentru Protectia Familiei, in cadrul unor programe. Aplicabilitatea practica a acestor prevederi nu este inca clara, intrucat legea nu prevede cum se va face plata asistentei juridice.

d) Legea 51/1995 privind organizarea si exercitarea profesiei de avocat. Prevederile acesteia¹⁵ ar putea fi aplicabile în cazul în care asistența juridică ar fi solicitată baroului, direct de către o parte vatamata¹⁶

- dacă drepturile persoanei lipsite de mijloace materiale ar fi prejudiciate prin întârziere;
- în cazurile în care se apreciază că persoanele se găsesc în imposibilitate vădită de a plăti onorariul.

Modul in care sunt structurate statisticile barourilor nu permit identificarea numarului de parti vatamate care au primit, in acest fel, asistenta.

Existenta unor reglementari care se suprapun si creeaza un regim complex si neclar risca sa aiba ca rezultat o protectie defectuoasa a drepturilor partii vatamate.

În practică, au fost semnalate probleme cu privire la urmatoarele aspecte:

1. Lipsa de informare a partii vatamate, care o impiedica sa-si valorifice acest drept. Desi legea prevede expres in sarcina organelor judiciare obligatia de a informa victima unei infractiuni asupra acestui drept, exista semnale ca acest lucru nu se intampla intotdeauna.
2. Pana la adoptarea legii 211/2004, în lipsa unor criterii clare si unitar aplicabile, instanțele dispuneau foarte rar desemnarea unui aparator pentru partea vatamata. Acest lucru era favorizat si de filozofia procesului penal, care considera ca dreptul la actiune apartine statului si este exercitat de catre procurori, partea vatamata avand un rol redus si pasiv. In anumite cazuri, procurorii erau abilitati de a sustine interesele civile ale partii vatamate lipsite de capacitate de exercitiu sau cu capacitate de exercitiu restransa, chiar daca

¹⁵ Art. 68 si 69.

aceasta nu se constituie parte civilă. Un studiu recent al Ministerului Justiției arată că acest lucru se întâmplă extrem de rar.

3. A fost semnalată posibilitatea, teoretică deocamdată, a creerii unei inegalități de arme, în situația în care invinuitul sau inculpatul nu face parte dintr-o categorie pentru care apărarea este obligatorie, nu-și permite să-și angajeze avocat, dar victima face parte dintr-o categorie care are dreptul la asistență juridică gratuită. Până acum asemenea situații nu au fost raportate în practică.

Partea responsabilă civilmente beneficiază de prevederile art. 173, în sensul că i se poate desemna apărător în cazul în care instanța apreciază că nu și-ar putea face singură apărarea.

Efecte

Cadrul legislativ garantează destul de exhaustiv dreptul la apărare al persoanelor aflate într-o situație vulnerabilă, și care altfel ar fi private de apărare cu consecințe dezastruoase. Cu toate acestea, lăsarea la aprecierea organelor judiciare a faptului dacă partea își poate sau nu face singură apărarea nu reprezintă o asemenea garanție.

Împotriva refuzului de desemnare a unui apărător sau nesolicitării unuia, dacă astfel dreptul la apărare al părții a fost încălcat, nu este prevăzută expres nici o cale de recurs; există doar sancțiunea nulității absolute prevăzută de art. 197 pentru neasistarea **inculpatului** de către apărător, dacă acest lucru era obligatoriu. În celelalte cazuri, nulitatea este una relativă, și numai dacă astfel s-a adus o vătămare care nu poate fi altfel înlăturată. Coroborată cu neclaritatea și arbitrarul criteriilor aplicabile, fără a mai vorbi de lipsa de informare a părților, această lipsă de remedii legale subminează în fapt garanțiile dreptului la apărare.

Aspecte financiare. Recuperarea cheltuielilor.

Conform art. 191 din Codul de Procedură Penală, deși există cheltuieli judiciare avansate de stat care se recuperează de la inculpat în caz de condamnare, cheltuielile pentru asistență gratuită rămân în sarcina statului. Nu este clar dacă, în cazul în care asistență gratuită a fost acordată părții vătămate, părții civile și/sau părții responsabile civilmente, cheltuielile corespunzătoare se pot recupera de la acestea în caz de achitare

¹⁶ Legea 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat care nu face nici un fel de distincție în funcție de natura penală sau civilă a cauzei, sau de calitatea procesuală a persoanei care o solicită.

a inculpatului si in ce conditii. Nu este clar nici ce se intampla atunci cand asistenta gratuita a fost acordata victimei, conform legii 211/2004 sau legii 217/2003, legile respective neprevazand nimic in acest sens. Sau vreun drept de restituire, intrucat aceste cheltuieli se suporta de catre alte organisme sau institutii, care s-ar putea constitui parte civila, in acest caz fiind aplicabil art. 193.

Plata cheltuielilor judiciare se dispune de catre organul de cercetare penala prin ordonanta (art. 245 d)) sau de catre instanta prin hotarare (art. 349 si 443). Prin referatul intocmit de catre organul de cercetare penala cu prilejul trimiterii in judecata, se prevad cheltuielile judiciare (art. 260 c)), care includ onorariile aparatorilor (art.189).

Conform Statutului profesiei de avocat, Baroul suporta cheltuielile ocazionate de functionarea serviciului de asistenta judiciara, urmand ca pentru unele din ele sa solicite decontarea de catre Ministerul de Justitie¹⁷. Din interpretarea cadrului legal existent, reiese insa ca aceste cheltuieli decontabile se refera strict la onorariile avocaturilor, pentru cazurile in care organele judiciare au solicitat desemnarea unui aparator.

Conform protocolului din data de 23 iunie 2005, incheiat intre Ministerul de Justitie si Uniunea Barourilor din Romania, asupra asistentei juridice acordate din oficiu in faza urmaririi penale, cand aceasta se termina prin trimiterea in judecata, instanta dispune prin incheiere la primul termen de judecata cu procedura completa. Nu reiese daca instanta poate sa se pronunte asupra acestor cheltuieli printr-o simpla incheiere preparatorie sau data cu ocazia luarii unei masuri provizorii (de exemplu, cea privind masura arestarii preventive); dar nu este nici interzis. Desi in protocolul incheiat in iulie 2005 intre Ministerul de Justitie si Uniunea Nationala a Barourilor din Romania se prevad onorarii separate pentru apararea asigurata la luarea, inlocuirea, mentinerea, prelungirea, revocarea masurilor provizorii, atat acest protocol, cat si Codul de Procedura Penala, omit sa stipuleze expres posibilitatea ca prin incheierea data de catre instanta cu acest prilej, sa se dispuna si plata onorariului. Nu este precizata posibilitatea defalcarii acestor cheltuieli, pentru situatia in care in cauza apar mai multi avocati din oficiu, sau un avocat din oficiu urmat de unul ales. Insa posibilitatea unei defalcari sau plati pariale nu este nici interzisa. Avand in vedere ca sunt cheltuieli suportate oricum de catre stat, lucru care nu depinde de solutie daca partea este achitata sau condamnata, nu ar exista motive pentru interzicerea acestei posibilitati.

¹⁷ Art. 156 (3).

Procedura de decontare a acestor cheltuieli nu este clar prevazuta sau reglementata, ceea ce face ca sistemul de plata al onorariilor sa nu fie pus la punct. Efectul este intarzierea in plata acestora, fara a mai vorbi de cuantumul oricum redus.

In practica, se mentioneaza sanctiuni ca amenda, suspendarea pentru maximum trei luni sau scoaterea de pe lista de oficii. Insa, chiar daca nu exista o statistica exacta, aceste sanctiuni se dau rar pentru avocatii din oficiu.

II. Asistenta juridica in materie civila

Forme

Codul de Procedura Civila prevede ca cel care nu este in stare sa faca fata cheltuielilor unei judecati, fara a primejdui propria sa intretinere sau a familiei sale, poate cere instantei sa-i incuviinteze **asistenta judiciara**.

Asistenta judiciara cuprinde:

1. acordarea de scutiri, reduceri, esalonari sau amanari pentru plata taxelor judiciare de timbru, a timbrului judiciar si a cautiunilor;

2. apararea si asistenta gratuita printr-un avocat delegat de baroul avocaturii.

Cererea pentru desemnarea avocatului se poate face atat la instanta, cat si la Barou.

Noile modificari ale Codului nu au contribuit la simplificarea sau clarificarea modului de acordare a asistentei judiciare in cea de-a doua forma a sa. Partea poate face cerere pentru desemnarea unui avocat, gratuit, in temeiul art. 74 din Cod, atat la instanta, cat si direct la Barou, fondurile urmand a fi asigurate din bugetul de stat. Se mentin, in acelasi timp, prevederile cu efect similar din Legea 51/1995, care stabilesc alte criterii pentru aprobarea asistentei judiciare, si nu prevad cum vor fi acoperite cheltuielile aferente.

Terminologia folosita atat de Codul de Procedura, cat si de Legea 51/1995, sugereaza ca asistenta gratuita se poate acorda doar pentru faza procesuala. Nu exista prevederi de asistenta gratuita disponibila pentru consiliere pre-litigiu.

Procesul civil presupune, insa si alte cheltuieli: sume convenite martorului, expertului si interpretului, de cele mai multe ori considerabile. Nu exista nici o prevedere care sa permita exceptarea partii de la plata lor anticipata, nici macar in eventualitatea recuperarii acestor cheltuieli de la partea cealalta, daca aceasta cade in pretentii.

Aceste reguli sunt aplicabile tuturor cauzelor judecate conform procedurii civile, si deci si celor de contencios administrativ.

Conditii

In procesul civil nu exista asistenta judiciara acordata din oficiu. Partea care doreste sa beneficieze de aceasta facilitate trebuie sa faca o cerere scrisa. Continutul acestei cereri este descris sumar in Codul de Procedura Civila¹⁸.

In cazul in care partea se adreseaza Baroului, legea 51/1995 nu prevede ce trebuie sa contina cererea, si nici documentele care trebuie sa o insoteasca, alegerea acestora fiind lasata in intregime la latitudinea Baroului.

Pentru a primi asistenta judiciara, partea trebuie sa dovedeasca ca nu poate face fata cheltuielilor judecatii, fara a primejdui propria sa intretinere sau a familiei sale. Legea nu detaliaza aceasta conditie, nici nu prevede clar documentele care trebuie atasate in sprijinul acestei cereri¹⁹.

Limitele de la care incepe a fi primejduita intretinerea persoanei sau a familiei sale nu pot fi determinate decat pe baza unor criterii absolut subiective, lasate la latitudinea judecatorului. Acesta este obligat de art. 129 (2) sa aiba un rol activ, si sa dea partilor indrumari cu privire la drepturile si obligatiile ce le revin in proces. Chiar si in aceste conditii, in practica, in ciuda rolului activ pe care acesta trebuie sa il aiba, nu se acorda decat extrem de rar astfel de gratuitati.

Codul de Procedura Civila specifica clar ca impotriva incheierii prin care se respinge cererea de asistenta judiciara nu exista nici o cale de atac. Insa legea 146/1997 privind taxele judiciare de timbru prevede ca impotriva modului de stabilire a taxelor judiciare de timbru se poate face cerere de reexaminare, in termen de 3 zile; aceasta prevedere ar putea, in teorie, fi extinsa si in ceea ce priveste cererile de scutire, reducere, esalonare sau amanare pentru plata taxelor judiciare de timbru.

¹⁸ Art. 77.

¹⁹ ART. 77

(1) Cererea va cuprinde mentiuni privind obiectul si natura procesului pentru care se solicita asistenta, identitatea, domiciliul si starea materiala a solicitantului, atasandu-se, totodata, dovezi scrise despre veniturile sale si despre obligatiile de intretinere sau de plata pe care el le are fata de alte persoane.

(2) Instanta va cerceta cererea, putand solicita in legatura cu aceasta lamuriri si dovezi partilor sau informatii scrise autoritatilor competente.

Efecte

Criteriile pe baza carora o instanta acorda asistenta judiciara gratuita variaza, in fapt, de la instanta la instanta. Actele doveditoare solicitate variaza si ele; pentru eliberarea unora din ele se pot percepe taxe (de ex. notariale) care micsoreaza beneficiul pe care il ofera sistemul de asistenta judiciara gratuita. Este mentinuta confuzia (care afecteaza indeosebi pe justitiabil) intre asistenta judiciara aprobata de catre instanta de judecata si cea aprobata de catre barou, incertitudinea in ceea ce priveste diferentele dintre acestea si posibilele avantaje in optarea pentru una din ele. Prin acest lucru, garantiile dreptului la aparare in procesul civil sunt substantial micsorate.

In lipsa informarii, existenta in norme a acestor posibilitati de a obtine scutiri, amanari, etc, atat timp cat ele nu sunt aduse la cunostinta justitiabilului, sunt texte de lege goale, fara efect.

Aspecte financiare. Posibilitatea recuperarii cheltuielilor.

Asa cum am detaliat anterior, cadrul legal actual pare a sprijini ipoteza ca, in procesul civil, asistenta judiciara, fie ea incuviintata de catre instanta, fie de catre barou, este suportata din fonduri de la bugetul de stat. Procedura de plata a acestor onorarii prezinta numeroase probleme.

Avocatii care asigura asistenta judiciara gratuita au dreptul sa ceara instantei de judecata ca onorariul lor sa fie pus in sarcina celeilalte parti, daca aceasta a cazut in pretentii. Dispozitivul hotararii cuprinzand obligatia de plata a acestor sume constituie titlu executoriu. Protocolul din iunie 2005 foloseste si termenul de ,document justificativ'.

4. Perspectivile actorilor instituționali

Acest capitol prezintă rezultatele unei cercetări calitative pe tema accesului la justiție, pe baza căreia s-a încercat îndeosebi să se evalueze cadrul legal și practicile în ceea ce privește asistența juridică obligatorie și asistența judiciară gratuită din perspectiva actorilor direct implicați în sistemul de justiție din România. Fiind o cercetare sociologică de tip calitativ interesul a fost centrat pe obținerea de informații cât mai detaliate despre percepțiile, atitudinile și experiențele actorilor instituționali și nu pe o analiză a unor date și fapte obiective din domeniul juridic.

Obiectivele principale ale acestei cercetări au constat în:

- identificarea percepției și a atitudinilor actorilor instituționali asupra cadrului legal referitor la asistența juridică;
- identificarea problemelor existente în practică în ce privește asigurarea asistenței juridice;
- identificarea de soluții pentru a îmbunătăți accesul la justiție din prisma asistenței juridice obligatorii și/sau gratuite.

În cadrul acestei cercetări au fost realizate în perioada mai-iunie 2005 trei discuții de grup (focus grupuri) în București, Iași și Craiova la care au participat judecători, avocați, procurori și polițiști.

I. Percepția asupra cadrului legal

Un prim aspect, semnalat în primul rând de avocați, dar și de ceilalți actori instituționali vizează cuantumul foarte mic al onorariului unui apărător din oficiu și care afectează gradul de implicare al avocatului și deci calitatea actului de apărare, având ca și consecință de rang mai general o diminuare a accesului la un proces echitabil.

„De fiecare data am ridicat problema onorariilor noastre. Onorariile sunt extrem de mici, cam 350 de mii de lei pentru o prestație care poate dura un an, doi, trei... Onorariile sunt extraordinar de mici si plata lor se face foarte tarziu, 6 luni este putin spus” (Avocat, Iași)

Tot legat de acest subiect au mai fost menționate și situațiile problematice în care un învinuit este apărat de un avocat din oficiu în instanță când se cere arestarea preventivă și apoi de alți avocați până la finalul procesului, sau este reprezentat de un avocat din oficiu și la ultimul termen inculpatul își angajează un apărător plătit. În asemenea situații este neclar pentru mulți dintre judecători și avocați cum ar trebui să se facă plata onorariului convenit pentru munca de apărare a avocaților din oficiu.

Si poate aici este o mica problema de legislatie: legea nu permite sa fac asa ceva. Pana acum am avut cazuri in instanta in care am avut aparatori din oficiu un an de zile, si la ultimul termen apare un avocat ales, si nu poti sa-i dai...desi un an de zile s-au prezentat, poate chiar au fost constiinciosi....au fost avocati din oficiu care au patit, poate nu chiar atat de des, dar au fost cazuri” (Judecător, București)

Dreptul la asistență juridică obligatorie, pentru victime de exemplu, se întâmplă uneori să fie încălcat sau respectat doar din punct de vedere formal. În acest context unul dintre judecătorii care au participat la discuțiile de grup a arătat că legea nu prevede posibilitatea pentru judecători de a verifica dacă acest drept a fost sau nu respectat și nici sancțiuni în cazurile de nerespectare a dreptului la apărare.

„Nu este suficient sa stiu ca potrivit legii politistul sau procurorul a incheiat un proces verbal care a consemnat si trebuia sa consemneze si ca l-a inregistrat la unitatea respectiva. Ar trebui sa verific si sa pot verifica daca in realitate a fost incheiat acel proces verbal, daca au fost aduse la cunostinta victimei drepturile pe care le are si ar trebui ca in viitor sa-i puna unui judecator la dispozitie si un text de lege care sa-i permita sa sanctioneze incalcarea acelei obligatii pentru ca altfel nu are finalitate.” (Judecător, Iași)

În ce privește cadrul legal referitor la categoriile de învinuți/inculpați care pot beneficia de asistență juridică obligatorie în cauzele penale, există atât opinii cum că legea este suficient de acoperitoare, precum însă și opinii care susțin că ar fi necesară o

extindere a listei de persoane care pot beneficia de asistență obligatorie. Argumentul pentru neextinderea listei de persoane vulnerabile care pot beneficia de asistență obligatorie constă în aceea ca judecătorul are posibilitatea de a acorda unui inculpat acest drept, daca considera ca nu-si poate face singur apararea.

„Acum, daca ar fi sa extindem, sa extindem exact pentru absolut orice fel de infractiuni, pentru absolut toate partile din proces.... „ (Judecător, Iași)

„Important este ca legea identifica, si dupa modificarile care s-au facut la codul de procedura penala, identifica foarte bine cazurile in care asistenta juridica este obligatorie, atat in faza de urmarire penala cat si in faza de judecata, si ca neasigurarea asistentei juridice obligatorii atrage dupa caz nulitatea in faza de judecata, si asa mai departe” (Polițist, București)

Participantii nu au putut insa indica, din experienta proprie, situatii in care aceasta prevedere sa fi fost aplicata.

Moderator: .Sunt cazuri, in afara de cele clar mentionate, cand puteti sa considerati ca o persoana nu-si poate face singura apararea si atunci sa-l acordati avocat din oficiu?

Judecător: Foarte rar...

Judecător: Eu cel puțin, niciodata nu am aplicat-o...

Judecător: Eu am aplicat-o, dar era vorba de o parte vatamata, minor cu parinti analfabeti. Saraci, bineinteles. Dar a fost o singura data.

Moderator: Dar in rest, dumneavoastra, ca organ de cercetare...

Procuror: Cel puțin la urmarirea penala, in nici un caz...(Craiova)

În ceea ce privește situația victimelor în procesul penal, cadrul legal este perceput ca îmbunătățit odată cu apariția legii 211/2004 privind protecția victimelor unor infractiuni, în sensul în care părțile vătămate beneficiază de asistență juridică gratuită la cerere, dacă respectă condițiile legale, echilibrându-se oarecum „raportul de forțe” între inculpați și victime în instanță. Unii judecători consideră că înainte de apariția acestei legi, drepturile victimelor nu erau cu adevărat apărate, însă există și voci care au semnalat faptul că legea 211 înclină balanța în favoarea victimelor, prin aceea că este

posibil ca un inculpat să nu poată beneficia de asistență gratuită, în timp ce o parte vătămată da.

„Nu toti inculpatii beneficiaza in procesul penal de asistenta juridica obligatorie sau gratuita. Am observat ca in ultimii ani părțile vătămate beneficiaza de o protectie sporita in cadrul procesului penal. Este bine ca se procedeaza asa, dar apreciez ca pentru o finalitate de sanse in proces ar trebui ca si ceilalti inculpati sa beneficieze de astfel de protectie. Apreciez ca este nevoie de un echilibru al armelor din cadrul procesului penal.” (Judecător, Iași)

Deși există prevederile legale adecvate, în practică numărul cazurilor în care s-a acordat asistență gratuită victimei variază foarte mult teritorial.

Moderator: ... pana acum, din experienta dv, cunoasteti cazuri de persoane vatamate care au avut aparator gratuit/din oficiu?

Judecător, Avocat: Nu.

Avocat: Si nici macar n-am vazut la latitudinea instantei sa hotarasca vizavi de partea vatamata. (Bucuresti)

Judecator: Multe cereri, si le-am aprobat aproape pe toate...(Iasi).

Discuția de la Craiova a evidențiat faptul că adesea părților vătămate nici măcar nu le este adus la cunoștință dreptul la asistență gratuită, pentru a face cerere în acest sens.

„Nu, deci legea asta spune. Instanta are obligatia de a aduce la cunostinta drepturile ... dar in practica, intr-o sedinta de judecata, daca stai sa aduci la cunostinta, fiecarei victime, drepturile pe care le are, termini sedinta la 12 noaptea.” (Judecător, Craiova)

„Din perspectiva altor actori legea acoperă doar parțial problematica asistenței juridice și sunt de părere că ar trebui extinsă ideal pentru toate tipurile de cauze, însă aceasta este o problemă care ține în primul rând de modul de finanțare a sistemului de justiție din România. Această perspectivă are în vedere în special cauzele civile, în care actorii instituționali au semnalat mai multe probleme legate mai mult de accesul la justiție în general.

În ceea ce privește cauzele civile, s-au adus în discuție taxele foarte mari de timbru pe care un cetățean trebuie să le plătească în anumite situații și care practic îi îngreuează accesul liber la justiție. Pe de altă parte criteriile de acordare a asistenței judiciare gratuite în civil și care țin de veniturile părții implicate, sunt percepute ca fiind ambigue.

„Deci singurul criteriu este venitul, venitul minim pe care îl are persoana respectivă. Acesta nu este un criteriu, mai ales venitul, ce înseamnă venit minim? Deci este un criteriu care este iar lăsat la latitudinea judecătorului [...] Ar trebui să avem în vedere garanții procedurale și garanții materiale care deocamdată în legislația noastră nu există. Arătați-mi un singur text care se referă la niște garanții materiale de natură să asigure cetățeanului care vine la justiție din acest punct de vedere o protecție” (Judecător, București)

„criterii clare și stricte, ca să lasăm ușa deschisă cât mai puțin subiectivității nu avem. (Avocat, București)

„...în domeniul civil, e adevărat că 78 și următoarele în codul de procedură civilă reglementează într-o anumită măsură condițiile în care se acordă acea asistență gratuită. Insa nu prevede în mod expres criteriile, sau mai bine zis condițiile în care se acordă această asistență, niste limite ale stării materiale, pentru că fiecare le cântărește în alt mod, aceste limite ale stării materiale până la care se poate acorda sau nu acea asistență gratuită. Aici cred eu că ar trebui precizate aceste condiții și aceste limite.” (Avocat, Craiova)

În lipsa unor criterii clar stabilite, practica acordării de asistență juridică gratuită depinde uneori de stabilirea unor criterii ad-hoc și interpretabile la nivel subiectiv.

„ Pai firește ne orientăm în funcție de salariul mediu pe economie, ca noi zicem mediu, nu zicem minim, mergem la mediu pe economie, raportăm și la numărul membrilor de familie, și la complexitatea cauzei, dacă într-adevăr nu poate să se susțină singur, și la nivelul de cultură al celui care-l cere, adică încercăm, pe cât posibil să respectăm niste criterii și legale și omenesti...”(Avocat, Craiova)

Acordarea de asistență judiciară gratuită în procesele civile pare să fie un fapt extrem de rar din declarațiile judecătorilor care au participat la discuțiile de grup. Acest

lucru pare să fie mai degrabă determinat de gradul redus de informare a populației în legătură cu această temă. De asemenea nici în contencios administrativ asistența judiciară gratuită nu este decât în foarte puține cazuri întâlnită.

„...de 15 ani judec numai civil, nu am întâlnit niciodată o cerere ca la un proces civil să mi se solicite o acordare a unei asistențe judiciare” (Judecător, Iași)

„Moderator: [...] s-au făcut cereri de asistență juridică gratuită în cauzele de conflicte de muncă sau în contencios administrativ?”

Judecător: Nu...A fost o singură cerere pentru o persoană care a demonstrat că nu avea venituri, dar cheltuielile în contencios sunt reduse ca valoare așa că nu prezintă așa un interes acest subiect.” (dialog focus grup Iași)

Astfel, din discuții a reieșit că din prevederile privind asistența juridică gratuită în civil în practică cel mai mult se aplică doar cele referitoare la scutirile / eșalonările la plata timbrului judiciar.

„Noi avem din ce în ce mai multe cereri de asistentă, și în general pentru taxe de timbru [...]” (Judecător, București)

“...și cer mai mult scutiri de plata taxei de timbru sau reduceri, esalonari atunci când se pune problema timbrajului la valoarea obiectului cererii; deci aceste forme de solicitare sunt cele mai frecvente” (Judecător, Craiova)

O altă problemă este că avocații din oficiu desemnați în procesele civile, în baza unei cereri făcută de parte direct la barou, nu sunt remunerați:

„Aici sunt mult probleme și multe discuții de făcut; în civil este munca voluntară, deci suportă avocatul [...] neremunerată nici de către barou, nici de către ministerul de justiție [...] dar suportată de avocat, cel puțin sub aspectul cheltuielilor aferente....care pot fi chiar mari” (Avocați, București)

O altă problemă este aceea a tensiunilor dintre atribuțiile din lege care cer judecătorilor și procurorilor un rol activ și cele care le impun limite. Exercițarea obligației de a avea un rol activ este interpretată uneori de către una din părți ca fiind o lipsă de imparțialitate.

„Judecător: Noi avem rol activ. Motiv pentru care... in momentul in care un judecator sau un procuror isi manifesta rolul activ intr-un dosar, este invinuit de cealalta parte

Judecător: Este recuzat...

Judecător: ...cum ca ar avea interes... ca nu este impartial, da. De asta spun ca se impune prezenta avocatilor si de o parte si de cealalta, tocmai ca sa dai posibilitatea sau sa creezi cel putin, aceasta impresie de imparțialitate. Asa esti obligat, nevoit, cand vezi anumite lucruri, sesizezi anumite lucruri sa... in virtutea rolului activ, da? ... sa faci ceva in acel dosar. Asa, a venit avocatul, lucru pe care il sesizezi tu ca judecator, il sesizeaza si avocatul, si atunci vine el si isi face cererile respective si... e cu totul altceva... si de aceeași situatie se lovesc si ei.

Procuror: Pe de alta parte, noua ne este interzis sa dam consultatii juridice, iar in virtutea rolului activ, noi trebuie sa-i invatam ce sa faca. Deci suntem si avocati....

Judecător: Da, da, si asa creezi impresia celeilalte parti ca ajuti partea adversa.

Procuror: A-i explica ce drepturi are, nu inseamna a ajuta partea, pentru ca nu spui faci asta sau asta...

Procuror: Da, asa este, teoretic.” (discuție focus grup, Craiova)

II. Problema terminologiei: asistență juridică sau judiciară

Părerile în legătură cu utilitatea distincției dintre asistență juridică obligatorie și asistența judiciară gratuită sunt destul de împărțite. Au existat voci care au susținut că este o distincție pur lingvistică total lipsită de importanță din perspectiva justițiabilului și chiar și din punct de vedere practic.

„.... asistență juridică, judiciară cu o numește textul, în fond e o chestiune lingvistică dacă vreți. Juridică sau judiciară din punctul de vedere al celui care vine în proces și al judecătorului este același lucru, deci asistență juridică, judiciară, cum vreți dumneavoastră s-o denumim. Nu are nici o importanță. Este pur și simplu o denumire care din punct de vedere practic nu are nici o importanță” (Judecător, Iași)

În același sens alți actori au exprimat opinii care susțineau o unificare a terminologiei și a eliminării distincției care se face astfel între penal și civil în condițiile în care semnifică același lucru:

„Daca discutam de asistenta juridica, folosind aceasta terminologie si anume, avem in vedere doar asigurarea unei asistente de specialitate pentru o persoana, fie ca-i vorba de o cauza penala sau o cauza civila, nu vad de ce am folosi termeni diferiti pentru civil si penal. ... Daca vorbim de asistenta judiciara, iar prin asistenta judiciara intelegem asigurarea si a altor servicii, nu numai aceea de a avea un avocat langa tine, zic ca trebuie sa folosim termeni distincti”. (Judecător, Craiova)

Pe de altă parte au existat și păreri care susțineau ideea păstrării acestei distincții:

„S-ar face o confuzie totala intre civil si penal. Acum se stie clar care este in civil, si care este in penal. Daca ar fi aceeasi terminologie si pentru cazurile penale si pentru cazurile civile, se va face desigur o confuzie si ne-am confrunta cu o sumedenie de justitiabili care sa vina, sa ceara pentru cauzele civile asistenta gratuita, care bineinteles, nu ar indeplini conditiile legale, si atunci s-ar crea, cel putin pentru o prima perioada de inceput, s-ar crea, eu stiu, aceasta confuzie, care ar da nastere si la o aglomeratie si la barourile noastre...” (Avocat, Craiova)

III. Consilierea pre-litigiu

Consilierea pre-litigiu este considerată o condiție necesară pentru asigurarea unui acces cu adevărat liber la justiție, în condițiile în care justițiabilii români au un nivel foarte scăzut de cultură juridică. Alături de mediere, consilierea prealabilă ar putea tria în mod semnificativ cazurile care ajung în instanță, și astfel s-ar mai putea reduce chiar și din gradul de încărcare a instanțelor.

„Avocat: Cred ca ar fi mai bine ca inainte de a ajunge in fata instantei civile sa beneficieze de o consiliere si atunci cred ca ar fi lucrurile mult mai usor;

Avocat: Da, sa treaca prin acele proceduri prealabile, stiti ca exista mijloacele alternative de solutionare a conflictelor care pot degreva foarte mult instantele...

Judecător: Si nu ar mai merge in continuare niste litigii minore care nu au nevoie de avocat..

Judecător: si s-ar face economie si de timp, si de fonduri, pentru ca vorbeam de fonduri.Parerea mea este ca daca se doreste intr-adevar un acces liber la justitie, numai asa se poate realiza, pentru ca degeaba vine omul... are posibilitatea sa

ajunga in fata instantei, daca nu stie ce anume sa faca. ... inainte sa ajunga in fata instantei sa beneficieze de o consiliere...” (dialog, focus grup Craiova)

„[...] întra-adevăr omul de foarte multe ori, necunoscând dispozițiile Codului de procedură civilă, care sunt extrem de stricte și dacă nu ai făcut cererea într-un anume fel, nu te-ai adresat unde trebuie, nu te-ai adresat eu știu...în anumite condiții pierzi pentru că nu ai avut asistență juridică, deși pe fondul problemei tu ai dreptate. Deci, sunt niște chestiuni, aste înseamnă deja cum să vă spun, deci accesul liber la justiție înseamnă și o activitate de prevenție nemaipomenită și o informare a populației respective cu privire la toate dispozițiile legale” (judecător, Iași)

„Bun, daca il obligi sa isi puna un avocat, atunci poate nu se va mai adresa instantei si va gasi alta cale sa-si rezolve problema. Si aici din nou poate sa intervina statul si sa spuna asa: pana la a ajunge la instanta ai una-doua-trei variante ca sa-ti rezolvi problema. Daca ai trecut de aceste trei variante si totusi nu ai rezolvat-o din varii motive, da? – trebuie sa te gandesti poate de doua ori mai bine, inainte de a te adresa instantei pentru ca, adresandu-te instantei, costurile se ridica si automat instantele vor fi degrevate, automat instantele vor avea cauze mai putine, cauze serioase si care se vor rezolva in timp util...” (Judecător, Craiova)

Chiar dacă ideea ca asistența juridică gratuită să poată include și servicii de consiliere pre-litigiu a fost recepționată pozitiv, nu există opinii clare cum ar putea fi pus în practică acest lucru. Problema este percepută ca una ce ține de lipsa de resurse, de incapacitatea sistemului de a putea implementa o lege care să prevadă această consiliere.

IV. Probleme legate de desemnarea apărătorilor din oficiu

Din discuțiile de grup a reieșit că în general barourile sunt cele care desemnează avocații din oficiu la cererea organului de anchetă sau al instanței. Barourile au de obicei o listă cu toți avocații care asigură asistență juridică în oficiu și care sunt programați pe zile. Dacă la un moment dat este nevoie de un avocat din oficiu este desemnat unul din lista cu avocații programați pentru ziua respectivă, în baza cererii primite de la organul de urmărire penală sau de la instanță.

Există mai multe probleme care pot fi încadrate în această categorie. Pe de o parte sunt probleme ce țin de relația dintre barou / avocați și celelalte instituții. Pe de altă parte sunt probleme ce țin propriu-zis de modul în care sunt desemnați apărătorii din oficiu.

În ce privește relația dintre barou și poliție, apar în unele cazuri probleme determinate de lipsa listei cu avocații care asigură apărare din oficiu.

„In practica exista anumite probleme, si de ce: in practica, anumite organizatii de aparare a drepturilor omului au solicitat, si noi am solicitat la randul nostru la barou, ca sa existe la sectiile de politie, pentru ca pe noi astea ne intereseaza, liste cu avocatii care presteaza asistenta juridica din oficiu. N-am obtinut asemenea liste niciodata” (Polițist, București)

Alteori polițiștii sunt nemulțumiți de faptul că în prezent trebuie să cheme avocații în funcție de planificarea de la barou, înainte obișnuind să dezvolte o relație personală cu anumiți avocați „cu care lucrau bine”. Se întâmplă de asemenea să existe scurtcircuite în comunicare dintre poliție-barou-avocat desemnat, în sensul că avocatul nu este anunțat în timp util de către cei de la barou că trebuie să se prezinte la sediul poliției sau în instanță.

„Inainte sunam la cei cu care lucram mai bine, ca sa zicem, care stiam ca vin cand ii chemam, cand avem nevoie. Acuma au facut dumnealor niste liste si trebuie sa-i chemam pe...planificare..... pe cei care sunt in ziua respectiva” (Polițist, Craiova)

„Dar in momentul in care eu am trei avocati care fac oficii, daca nu sun la barou sa spun ca vreau avocat din oficiu, uitati, sunt trei si sa-mi desemneze, eu nu pot sa iau pe nici unul dintre ei, pentru ca n-o sa-mi mai dea delegatii de la barou. O sa-mi spuna baroul: nu ati solicitat, nu va dau delegatie pentru ca nu am desemnat noi. Inainte, intr-adevar: sunam pe rand si spuneam: poti sa vii? Acum nu se mai poate. Risti, cum am patit-o de atatea ori, ca stau la penitenciar sa astept, sau la arestul tribunalului, ca e mai aproape, si stau si astept, si vorbesc la telefonul meu, si sun la barou, unde e avocatul?, sun avocatul, pai stati ca sunt in Calea Mosilor ca pe mine nu m-a anuntat nimeni; suna iar la barou, trimiteti pe altcineva, mai stau o ora, si tot asa. Deci nu se mai merge pe varianta alegerii avocatului din oficiu.” (Polițist, București)

Practica chemării doar a anumitor avocați din oficiu a fost de asemenea precizată ca fiind problematică din prisma caracterului pur formal al asistenței pe care l-ar asigura aceștia în baza bunei relații pe care o au cu polițiștii.

*„Haideti sa va spun ce am observat eu in practica: daca dl politist constata ca dl avocat, cu ghilimelele de rigoare, are un comportament mai recalcitrant, pune intrebari, si mai doreste sa-si faca meseria, a doua oara nu mai este recomandat.”
(Avocat, București)*

„In ziua respectiva se ia la cunostinta, se semneaza, avocatul respectiv stie ca in urmatoarele zile nu are voie sa plece din localitate ca este de serviciu. Atunci ne asumam aceasta responsabilitate. Nu se intampla intotdeauna asa pentru ca este foarte simplu sa faci o nota telefonica in care sa scri tot tu, apropo de ce spunea domnul magistrat, sa faci o nota telefonica si sa spui: “nu s-a prezentat avocatul care era pe lista.” Si, atunci? Chemi pe unul care vine de fiecare data si semneaza si care este dispus.” (Avocat, Iași)

În general discuțiile au relevat că nu există niște practici unitare în ce privește procedura de desemnare a unui apărător din oficiu.

O altă problemă ce ține de modul de desemnare a avocaților din oficiu constă în faptul că un învinuit poate fi apărat de mai mulți avocați de-a lungul traseului procedural, fapt ce afectează atât durata procesului, cât și calitatea apărării. Nu există o continuitate între fazele procesuale din punct de vedere al desemnării apărătorilor din oficiu. Pentru fiecare fază procesuală – urmărire penală, judecată în primă instanță, apel și recurs – este desemnat câte un alt apărător. Asta se întâmplă deoarece fiecare instituție are obligativitatea să asigure asistența juridică obligatorie și trimit fiecare câte o cerere către barou în acest sens. De asemenea cauza rezidă și în faptul că la judecătorii apărătorii de obicei sunt avocați stagieri cărora nu li se permite să vină în instanțele superioare. În plus, ține de organizarea internă a Baroului care nu are un sistem de a monitoriza ce avocați au fost desemnați din oficiu în ce dosare. NU trebui omis de asemenea că această lipsă de continuitate este adesea justificată prin dorința de a evita apariția unor posibile suspiciuni legate de eventualitatea unor favoruri făcute unor anumiți avocați din oficiu.

„Mie mi se pare ca-i o problema felul in care se schimba aparatorii din oficiu in dosar, adica ... poate avea un aparator din oficiu la urmarirea penala, la arestare e foarte posibil sa-l aiba pe un altul, iar in recurs il va avea pe un al treilea. Asta deja nu mai e aparare [...] Problema este ca a afectat timpul necesar ajungerii la o solutie. Deci daca s-ar fi asigurat o continuitate, s-ar fi judecat cauza, sa zicem, intr-o luna de zile, aceasta discontinuitate o judec poate in 4 luni de zile”(Judecător, Craiova)

„Avocat: Pai este greu si faptul ca noi la Barou sa urmarim acele dosare si sa numim special pe acei avocati.

Avocat: Ca ne vine adresa doar cu numarul dosarului si al inculpatului

Judecător: Adica daca ne precizeaza avocatul care a fost la urmarirea penala sau la instanta de fond, atunci am putea sa o respectam intr-o oarecare masura, mai putin exact ce va spuneam, unde a fost stagiar nu mai poate merge la instanta superioara” (dialog, focus grup Craiova)

„ Va dati seama ca de fiecare data cand ni se cere desemnarea unui avocat, noi trebuie sa verificam daca in acest dosar s-a mai solicitat si s-a mai acordat o alta imputernicire pentru un alt avocat, ceea ce ar fi foarte greu. Sunt 500 de avocati” (Avocat, Craiova)

Teoretic continuitatea apărării din oficiu pe parcursul traseului procedural ar putea fi asigurată dacă ar exista o comunicare eficienta între actorii instituționali de-a lungul acestui traseu.

V. Probleme legate de procedură

Detaliate în special de către cei implicați în cauze penale, problemele legate de procedura legală au vizat în primul rând timpul foarte scurt între termenele din faza de cercetare penală. Acest lucru determină la rândul său imposibilitatea ca avocatul (indiferent dacă din oficiu sau ales) să poată studia dosarul și pregăti apărarea. Conform unei prevederi mai noi, termenul acordat unui avocat pentru studierea dosarului clientului său este de 24 de ore în cazul unui arestat preventiv și de minim 3 zile în celelalte cazuri.

„Sa presupunem ca avem o infractiune flagranta, da? – in timpul noptii, in schimbul de sambata. Retinerea cat dureaza? 24 de ore, da? Avocatul este contactat, este gasit, vine si... il asista pe client timp de 24 de ore, da? Alta situatie: cand se efectueaza acte premergatoare in cauza, se incepe urmarirea penala, se construiesc un dosar, stiu eu, de 4 volume. La un moment dat politistul se hotaraste sa il retina 24 de ore pe invinuit. Da? Urmand ca, avand in intentie sa faca si propunere de arestare preventiva care sa mearga la procuror si apoi la judecator. In momentul in care se numeste avocatul din oficiu, sau sa zicem ca vine acum, un aparator ales, eu intreb: in cele 24 de ore, are timp avocatul sa cerceteze tot materialul de urmarire penala ca sa asigure o aparare eficienta? [...]Adica termenele fixate in procedura penala vis-a-vis de miscarea dosarului atunci cand se pune problema luarii masurilor preventive, sunt foarte ... foarte... scurte.: ... si asta incalca dreptul omului la aparare, da?” (Judecător, Craiova)

Unii actorii instituționali, ținând cont de imposibilitățile practice ca un dosar pe baza căruia se propune arestarea preventivă să fie atent studiat de toți cei implicați – procuror, judecător, avocat - consideră că trebuie adese modificări în ce privește aceste termene.

„ Deci modificarea anterioara a fost foarte buna, aia cu trei zile...retinerea 24 de ore plus arestare preventiva 3 zile de catre procuror ...era un termen onorabil in care puteam sa pregatesc dosarul, si sa pregateasca arestarea... acum in 24 de ore , alergam ca apucatii, domnii politisti “stiti vine dosarul”, noi mai stim ca mai discutam, te duci la judecator, trebuie sa studieze si el, si avocatul... sa-l si audieze in 24 de ore...” (Procuror, Craiova)

Alteori regulile rigide sau chiar discreționare îngreșesc posibilitatea ca avocatul să-și contacteze clientul aflat în arest preventiv. Se întâmplă de asemenea ca la parchet avocaților să nu li se permită accesul la dosarul de urmărire penală, practic încălcându-se drepturile apărătorului.

„Deci nu avem acces la si iti limiteaza si posibilitatea de a lua legatura cu cei care sunt arestati, de foarte multe ori la Parchet si, in special, la Parchetul de pe langa Tribunal care nu permiteau accesul decat cu aprobarea dumnealor, ceea ce mi se pare un lucru care ingradeste dreptul... pentru ca noi putem. Iar la Politie nici nu mai

vorbim cate aprobari sunt si cate reguli. [...]Nu se pot vedea dosarele de la urmărirea penală” (Avocat, Iași)

„La Parchet este o problema ca nu poti consulta dosarul. Stai in boxa aceea la Parchet si-ti astepti randul sa intri la un domn procuror care nu este atat de amabil, care nu are, efectiv, unde sa ne tina, sa studiem si noi dosarul inainte. Si, atunci, acolo pe brate iti iei dosarul si te uiti putin, cat timp instrumenteaza - eu stiu ce cauza - daca este amabil domnul procuror si te invita putin in minusculul birou pe care il are. Acolo, intr-adevar nu avem posibilitatea sa vedem dosarele decat foarte greu...”(Avocat, Iași)

Tot în categoria problemelor legate de procedură pot fi incluse și situațiile în care în faza de urmărire penală învinuiții sunt persoane surdo-mute, analfabete sau care nu cunosc limba română și care pe lângă avocat mai necesită și prezența unui translator sau unui martor asistent.

În condițiile de neclaritate sau lacune percepute ale legii, unele din dificultățile prezentate de procedura sunt înlăturate prin diverse și variate forme de ‚măică înțelegere‘, mai mult sau mai puțin în limitele legii, între actorii instituționali.

Jud: Asta ar fi o problema la care m-am gandit acuma si cu privire la care ne-am inteles cu... cu Baroul...

Mod: In ce sens v-ati inteles cu baroul?

Jud: Dispunem prin incheiere plata onorariului avocatului din oficiu.

Mod: In momentul judecarii...

Jud: In momentul in care mentinem sau nu mentinem starea de arest, dispunem si cu privire la plata onorariului avocatului din oficiu.(focus group Craiova).

VI. Probleme legate de infrastructura instituțiilor din sistemul de justiție

Lipsa de mijloace de transport, spațiile insuficiente, lipsa personalului auxiliar necesar sunt o parte din problemele legate de dotarea materială și umană a sistemului de justiție românesc.

„Serviciul baroului funcționează non stop, mie s-a întâmplat de câteva ori, infracțiuni flagrante, și la 12, și la 1 noaptea, problema este că avocații din oficiu nu au condiții materiale de desfășurare a activității. Asta e, poate că ar fi problema baroului, dacă ar avea, de pildă, o mașină de serviciu” (Procuror, București)

Lipsa de spațiu și lipsa personalului necesar de la arhivele instanțelor face ca avocatul de multe ori să nu poată studia în timp util dosarul în care trebuie să asigure asistență. Problema spațiului pentru studierea dosarelor pare să fie în percepția multora dintre participanți o problemă generală la nivel național. Imposibilitatea de a studia dosarul în timp util și în condiții rezonabile este percepută de avocați ca o principală cauză a unei apărări slabe.

„Si aici revenim la o situație practică care se întâmplă mai în toate instanțele, eu nu cunosc excepții, vis-a-vis de cele 3 zile pentru studierea dosarului: acel dosar pentru 3 zile nu ajunge la arhivă, deci nu se întoarce la arhivă pentru a putea să-l studiezi. La arhivă nu ai un program mai...știu eu, accesibil pentru un avocat care trebuie să studieze un dosar în care a fost desemnat din oficiu. Dacă până la ora 1 nu te-ai încadrat, la revedere! Deci e vorba și de organizarea fiecărei instanțe, pe probleme poate minore; dar care ajung să aibă ca efect calitatea apărării, e clar” (Avocat, București)

„...problema este, dacă am avea spațiile suficiente am putea să asigurăm condiții de studiere a dosarelor, și asta nu este problema noastră, numai a instanțelor bucureștene, este o problemă mai largă, la nivel de țară, și de asemenea personalul auxiliar care să asigure asistența după amiază, ca și noi am vrea să ne organizăm, să se poată veni, să nu fie sute de persoane la coadă....bine, exagerez, dar oricum sunt 10-15 persoane tot timpul care stau la coadă, și în spațiile acelea mici pare foarte aglomerat. Și noi vrem să putem să supraveghem modul în care se consultă dosarele, pentru că și asta este o problemă foarte mare pentru noi, că trebuie să avem grijă...nu avem camere de luat vederi sau alte minuni, și totuși trebuie

supravegheat un dosar penal care ajunge in mana unei persoane, nu ma refer la avocat, dar trebuie sa le supraveghem, nu poti sa le lasi asa asa la public...”
(Judecător, București)

VII. Calitatea asistentei juridice oferite de avocații din oficiu.

Există destul de multe aprecieri negative la adresa prestației avocaților din oficiu. Pe de o parte s-a semnalat faptul că în general oficiile sunt făcute de avocații tineri, fără prea multă experiență. În plus de multe ori timpul este prea scurt pentru a putea pregăti o apărare eficientă, însă există și situații în care pur și simplu avocații nu-și dau deloc interesul.

„Dar n-o sa vedeti un avocat, nu vreau sa nominalizez avocatii care sunt de top, din Romania, dar n-o sa-i vedeti niciodata facand oficii, si eu sunt....de cand conduc Directia Cercetari Penale sunt 8 ani de zile, si n-am vazut pe nici unul din acesti avocati de marca. Ei vin la directie, dar alesi...la oficii vin doar cei care.....stagiari, deci ei fac oficii „ (Politist,, București)

„Sunt dosare de fond, care au termen fixat la o luna. Si totusi domnul avocat numit din oficiu, vine si la termenul urmator, si la al doilea termen ca la primul termen, adica fara sa stie ce este in dosar. „ (Judecător, Craiova)

„La părțile vătămate asistența obligatorie este pur formală, avocatul părții vătămate nu face absolut nimic pentru el.” (Judecător, Iași)

„Vine avocatul ales, da? Nu vorbesc de cel din oficiu... si spune “Stiti, n-am avut cand sa studiez dosarul, eu nu pot sa pun concluziile... adica... arestarea preventiva pentru ca nu stiu ce este in dosar; eu nu stiu decat ce-mi spune clientul, dar poate ca realitatea-i alta. Va rog sa-mi permiteti sa studiez dosarul.”Cum sa nu, domnul avocat, imi pare rau, dar nu aveti la dispozitie decat o ora, ca sa-mi mai ramana si mie o ora sa studiez si eu dosarul si sa vad... il arestez pe domnul inculpat sau nu il arestez pe domnul inculpat.” – asta nu se poate numi aparare.” (Judecător, Craiova)

Un fapt interesant din perspectiva calității apărării din oficiu ține de practica unor barouri de a desemna doar avocați ale căror venituri nu depășesc un anumit plafon.

Dincolo de faptul că aceștia ar putea fi tineri și lipsiți de experiență apare în mod justificat întrebarea dacă nu cumva această practică este o formă de „protecție socială” pentru avocații slab pregătiți.

„Nu primesc delegatii din oficiu decat avocatii care nu realizeaza un anume plafon, adica cei care realizeaza un venit mare, aceia nu primesc oficii; este decizia consiliului baroului potrivit careia avocatii care realizeaza un anumit plafon de venituri lunare nu au acces la oficii.” (Avocat, Craiova)

O problemă destul de gravă în ce privește asistența judiciară constă în faptul că nu de puține ori avocații desemnați din oficiu nu se prezintă la termenele stabilite, fapt ce duce la întârzierea judecării și practic la încălcarea dreptului individului la un proces echitabil.

Pe lângă problemele enumerate, participanții la focus grupuri au adus în discuție și lipsa unor standarde la care avocații din oficiu să se raporteze în activitățile pe care le desfășoară.

„Nu este reglementat un standard al activitatii pe care trebuie sa o desfasoare avocatii din oficiu. De exemplu, eu accord asistenta judiciara la instanta, la Inalta Curte. Nu avem un standard pentru cat de profund intram cu analiza intr-un dosar care se afla la recurs la Inalta Curte” (Avocat, București)

O soluție din perspectiva calității apărării din oficiu ar fi ca toți avocații, indiferent de experiența și veniturile lor să fie obligați să presteze din oficiu. Deși susținută de judecători și procurori, această soluție nu este deloc îmbrățișată de avocații cu experiență.

Soluții propuse de actorii instituționali

Soluțiile pentru îmbunătățirea asistenței juridice și a accesului la justiție – așa cum reies ele din discuțiile de grup - pot fi structurate pe trei dimensiuni.

Prima dimensiune este aceea a informării publicului larg cu privire la drepturile pe care le au în justiție, cu accent evident pe dreptul la un avocat ales sau din oficiu. În acest sens actorii instituționali au propus în general construirea unei campanii de

informare susținută în principiu de barouri și ministerul de justiție, dar și cu implicarea celorlalte instituții. S-a putut remarca din discuții atitudinea destul de refractară a avocaților de a participa la aceste campanii de informare, indiferent că era vorba ca baroul să le finanțeze, sau ca ei să ofere consiliere gratuită. În general se poate concluziona pe baza acestor focus grupuri că avocații nu doresc să își asume vreun rol social activ în creșterea accesului la justiție pentru toți justițiabilii. Deși majoritatea actorilor instituționali recunosc lipsa de cunoștințe juridice ale justițiabililor români, în prezent, se întâmplă foarte rar ca persoanelor care ajung în instanță fără asistență specializată să li se comunice că au dreptul la un avocat din oficiu în caz că nu își permit unul ales, explicația vehiculată constând în aceea că legislația nu prevede o asemenea obligație pentru judecători sau procurori. Tot la capitolul informare, s-a vehiculat și ideea înființării unui punct de informare pentru public în cadrul fiecărei instanțe. De asemenea informarea asupra drepturilor s-ar putea face și prin serviciile de consiliere prealabilă.

O a doua dimensiune este aceea a stabilirii unor standarde profesionale de calitate în ce privește asistența juridică din oficiu. Deși au existat reacții adverse din partea unor avocați la o asemenea propunere, cei mai mulți actori instituționali totuși sunt de acord cu stabilirea unor asemenea standarde, argumentul fiind că statul român riscă în lipsa unor asemenea standarde care să impună un anumit nivel de calitate a serviciilor prestate de avocații din oficiu să fie oricând dat în judecată la CEDO, existând deja precedente la nivelul altor state membre UE.

„poate mai trebuie discutat si din perspectiva standardelor, despre care Dna a spus ca nu exista, si care, din punctul meu de vedere ar trebui sa existe, pentru ca sunt standarde aproape in toate domeniile, ar trebui stabilit macar un minim de standard macar un minim de ce trebuie facut pe un anumit tip de cauza [...]apararea trebuie sa fie calitativ aceeaasi, mandatul, intradevar poate sa fie diferit, poate ca inculpatul din boxa pe care-l asisti din oficiu nu vrea sa faca o anumita cerere, sunt de acord ca poate fi altul continutul mandatului, dar standardul trebuie sa fie acelasi si tu trebuie sa fi obligat sa-i spui, uite asta si asta trebuie facut” (Judecător, București)

Tot legat de îmbunătățirea calității asistenței oferite de avocați din oficiu, a apărut și ideea ca în dosarele în care se discută de exemplu arestarea preventivă să fie desemnat un avocat cu experiență, în timp ce avocații tineri să fie trimiși în cauzele unde se judecă pe fond.

Cea de-a treia dimensiune vizează modul de finanțare al sistemului de justiție, neexistând totuși niște opinii dominante în această privință. În general actorii instituționali sunt nemulțumiți că taxele din justiție sunt vărsate la bugetele consiliilor locale, în loc să fie gestionate de Ministerul Justiției. A apărut în ca exemplu adesea în discuție modelul american de finanțare.

„Am putea proceda ca în sistemul american., taxele privind justiția să fie plătite de către toți contribuabilii și atunci nu s-ar mai pune problema accesului la justiție. Deci toți contribuabilii au ca și impozit o taxă pentru justiție și orice cetățean care se adresează justiției, se adresează fără nici o taxă. La ei costă alte chestii în plus ...și stunci nu s-ar mai ridica problema liberului acces la justiție.” (judecător, Iași)

„In State exista un sistem admirabil, din punctul meu de vedere, in sensul ca pe langa marile firme de avocatura, societati civile, cum s-or numi, exista un departament in care sunt angajati avocati care presteaza asistenta juridica din oficiu, in cadrul acestor mari companii. Avocatul respectiv care face asistenta juridica din oficiu stie ca are asigurat un salariu, stie ca este interesat sa presteze munca la un anumit nivel calitativ, iar compania de avocatura are reduceri fiscale, iar in momentul in care exista un caz care contine un fapt deosebit, reflectat in presa, automat este o publicitate indirecta asupra acelei companii. Si atunci am gasi o varianta de implicare si a numelor mari din avocatura in acordarea acestei asistente juridice gratuita” (avocat, București)

Legată de finanțare este problema resurselor materiale, a spațiului adecvat pentru precum și a lipsei de personal auxiliar, actorii instituționali subliniind în repetate rânduri necesitatea asigurării acestor resurse materiale și umane adecvate pentru desfășurarea activităților tuturor celor implicați în actul de justiție.

CONCLUZII SI RECOMANDARI

Dreptul la apărare și accesul la justiție sunt drepturi fundamentale, garantate de constituție și tratatele internaționale, și care nu pot să depindă de nivelul economic al justițiabilului sau de resursele pe care le considera suficiente statul.

În România, la nivelul legislației, există necorelări ale reglementării asistenței juridice din oficiu între legea avocaturii, legea de procedură civilă și legea de procedură penală.

Noțiunile cheie, adică "asistență juridică", "asistență judiciară" și "gratuit" au sfere diferite în funcție de legea din perspectiva căreia sunt analizate. Lipsa de corelare a actelor normative care constituie sediul materiei pricinuieste pronunțarea unor hotărâri judecătorești contradictorii, controversate în doctrina juridică și blocaje în desfășurarea activității de acordarea a asistenței juridice de către avocați.

Oameni care au deplină îndreptățire - și de partea cărora este legea - nu pot beneficia de protecția pe care ar trebui să o ofere aparatul judiciar. Această situație contribuie la insecurizarea circuitului civil, la discriminarea inculpaților în funcție de situația lor materială și astfel la menținerea la cote joase a încrederii justițiabililor în distribuția socială a dreptății.

Deși o condiție esențială pentru respectarea dreptului la un proces echitabil, asistența juridică a justițiabililor proveniți din categorii defavorizate social este influențată în mod negativ de mai multe categorii de factori.

În primul rând, lipsa de informare atât la nivelul justițiabililor, dar chiar și la cel al actorilor instituționali face ca asistența juridică obligatorie/gratuită să nu funcționeze întotdeauna în România. Românii care ajung să aibă de-a face cu justiția nu-și cunosc decât în mică măsură drepturile și rar se întâmplă să le spună cineva care le sunt aceste drepturi și ce au de făcut. Deși există în legislație prevederi referitoare la posibilitatea acordării de asistență juridică gratuită în procesele civile, contencios administrativ, sau pentru victimele unor infracțiuni, se întâmplă rar ca cineva să beneficieze de aceste prevederi. În plus, ambiguitatea și instabilitatea legislativă fac adesea ca nici actorii instituționali să nu fie siguri de cum funcționează sistemul de asistență judiciară gratuită în România: cine beneficiază, în ce condiții, ce proceduri trebuie aplicate. Lipsa unor

servicii de consiliere pre-litigiu și a unor servicii de informare ușor accesibilă nu fac decât să îngreuneze și mai mult mecanismul justiției din România.

În al doilea rând, lacunele existente în cadrul legal, lipsa unei implementări detaliate, general aplicabile și unitare, favorizează apariția practicilor arbitrare care subminează garanțiile dreptului la apărare și siguranța circuitului judiciar. Diversele cutume care încearcă să suplinească aceste lacune nu beneficiază întotdeauna de legitimitate, și nici de sprijin coercitiv, ceea ce le face inadecvate. Lipsa unor criterii, norme, proceduri clare (sau insuficient cunoscute de actorii instituționali) determină ca unii actori instituționali (barouri sau organele judiciare) să aibă puteri discreționare în acordarea asistenței juridice gratuite. Lăsarea la pură latitudine a unui funcționar sau a unui organ judiciar dacă să acorde sau nu asistență juridică gratuită unei persoane în funcție de modul subiectiv în care percepe situația respectivei persoane afectează cel puțin teoretic dreptul ei la un proces echitabil. Nu doar la nivel de instanță lipsa unor norme și proceduri afectează dreptul la apărare, dar și la nivel de poliție și parchet. În faza de urmărire penală, birocrația îngreunează accesul avocatului are foarte greu acces la un client aflat în arest, fiindu-i necesară obținerea unor diverse aprobări.

În al treilea rând, există probleme legate de modul de desemnare a avocaților din oficiu, remunerația acestora, calitatea asistenței juridice prestate de aceștia și atitudinea lor în general față de rolul social al profesiei de avocat. Teoretic ar trebui să existe o modalitate unică de desemnare a avocaților din oficiu, în practică ea diferă de la o instituție la alta. Suma de bani câștigată pentru asistență din oficiu nu este nici pe departe motivantă și în plus ele sunt plătite cu întârziere, existând chiar riscul ca în unele cazuri avocații să nu fie plătiți deloc deși au prestat anumite servicii. Birocrația asociată cu procedura de achitare a onorariului este împovătoare. Asistența din oficiu este prestată de avocații tineri, fără prea multă experiență, în condițiile care nu există nici un fel de standard de calitate pentru activitatea lor. Adesea asistența oferită de un avocat din oficiu nu are decât un caracter pur formal.

În al patrulea rând, condițiile materiale din sistemul de justiție influențează de asemenea negativ calitatea apărării. Lipsa spațiului unde să pot fi studiate dosarele și lipsa personalului auxiliar fac adesea ca avocatul să nu aibă timp să se pregătească, ceea ce duce la prin amânarea termenelor de judecată la prelungirea procesului și la încălcarea principiului soluționării cauzei într-un termen rezonabil.

Un sistem adecvat de asistență juridică gratuită ar trebui să satisfacă următoarele criterii:

- accesibilitate;
- eficiență;
- calitate.

Accesibilitatea este asigurată de:

1. Unificarea și simplificarea prevederilor legale referitoare la asistența judiciară gratuită.
2. Conceperea unor criterii strict obiective care să asigure că persoanele sărace și cele aflate într-o situație vulnerabilă nu riscă să fie lipsite de beneficiul asistenței judiciare gratuite în apărarea drepturilor lor. Aceste criterii pot porni de la venitul minim pe economie/ membru de familie, cu prevederea eventuală a unor contribuții parțiale pe măsură ce veniturile părții cresc; pot privi natura și complexitatea cauzei. Ele nu trebuie să difere în funcție de instituția care aprobă asistența. Un set general aplicabil de instrumente ar trebui să prevadă clar și exhaustiv modul în care justițiabilul dovedește îndeplinirea acestor criterii, formula de cerere, procedura de analizare a cererii și calea obligatorie de recurs.
3. Informarea corectă și eficientă a justițiabilului cu privire la dreptul său la asistența judiciară, inclusiv procedura în cazul reclamațiilor.

Eficiența sistemului este asigurată de:

1. Extinderea asistenței judiciare la toate cheltuielile de judecată, inclusiv cele ocazionate de martori, experți și executarea hotărârilor judecătorești.
2. Asigurarea unei forme de consiliere pre-litigiu, gratuit (în condițiile unor costuri mai reduse), cu posibilitatea orientării către forme alternative de soluționare a conflictului (inclusiv medierea), pentru o degrevare a instanțelor de cauzele cu o mai mică importanță;
3. Stabilirea de proceduri transparente, clare și simple referitoare la desemnarea avocatului și activitatea acestuia, care să permită accesul prompt și în condiții adecvate al avocatului la clientul său și la dosarul acestuia.

4. Stabilirea de proceduri transparente, cuprinzatoare, clare si simple referitor la modul de plata al onorariilor, care sa asigure efectuarea prompta a platii si inlaturarea intarzierilor si birocratiei inutile.
5. Asigurarea pregatirii profesionale corespunzatoare a avocatului care ofera asistenta judiciara gratuita. Posibila stimulare a avocatilor cu experienta sau a societatilor mari de avocati (prin avantaje fiscale, de exemplu) sa ofere asistenta judiciara gratuita.
6. Stabilirea unui buget separat pentru asistenta judiciara, cu constituire si administrare distincta, si proceduri realiste de stabilire a acestuia. Administrarea acestui buget ar trebui insotita de proceduri eficiente de recuperare a unora dintre sumele avansate, varsabile la acest buget.

Calitatea este asigurata de:

1. Conceperea de standarde minime de calitate pe care sa le respecte avocatul care asigura asistenta judiciara.
2. Instituirea de mecanisme de control al calitatii (care pot include peer review sau audit extern), care sa contina si sanctiuni corespunzatoare, aplicabile de catre organele profesiei, cu respectarea independentei avocatului si a confidentialitatii. Aceste mecanisme trebuie sa prevada si proceduri transparente pentru cazul un care justitiabilul reclama servicii.
3. Alocarea de resurse suplimentare.